

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

תקציר

פקודת בריאות העם, 1940 (להלן - פקודת בריאות העם או הפקודה), התקנות שתוקנו על פיה וחוק המים, התשי"ט-1959 (להלן - חוק המים), הם הבסיס החוקי של מערכת הבטחת איכות מי השתייה.

לפי פקודת בריאות העם, מי שתייה הם מים המיועדים לשתייה, לבישול מזון ולתעשיית המזון. מים אלה חייבים להיות נקיים מכל הגורמים העלולים להשפיע לרעה על בריאות הציבור ועל איכות חייו. על פי הפקודה, שר הבריאות רשאי להתקין תקנות הקובעות את איכותם התברואית¹ של מי השתייה ולקבוע את התנאים התברואיים שבהם צריכים לעמוד מקורות מי השתייה ומערכות אספקת מי השתייה.

חוק המים מסדיר היבטים שונים בנושא המים במדינת ישראל, ואכיפתו היא באחריות הרשות הממשלתית למים ולביוב שבמשרד התשתיות הלאומיות (להלן - רשות המים)². סעיף 52ט לפקודת בריאות העם מפרט את הסמכויות הנתונות בידי רשות המים במקרים שבהם יש בהוראת רשות בריאות כדי לפגוע ברישיון להפקה ולאספקה של מים, שמנפיקה רשות המים לפי חוק המים ("רישיון הפקה הספקה").

הפעולות להבטחת איכות מי השתייה מתבצעות במתקנים להפקת מים (מתקנים לשאיבת מי תהום³ ומתקנים לתפיסת מים ממקור עילי⁴); במערכות הולכה - מתקני אגירה (בכרות ומגדלי מים), צנרת ומערכות חלוקה לצרכנים; במערכות לטיפול

- 1 תכונות ביולוגיות, פיזיקליות, כימיות, רדיואקטיביות או אורגנולפטיות (תכונות אורגנולפטיות הן פרמטרים היוצרים מפגעי טעם, ריח ומראה במי שתייה המגיעים לצרכן).
- 2 על פי תיקון התשס"ו לחוק המים הוקמה בינואר 2007 הרשות הממשלתית למים ולביוב שהחליפה את נציבות המים. בידי מנהל הרשות הסמכויות אשר היו בידיו של נציב המים וסמכויות נוספות.
- 3 כהגדרתם בתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה), התשל"ד-1974, "מקור מים השואב את מימיו משכבות תת-קרקעיות ושאינו מקור מים עילי".
- 4 כהגדרתם בתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה), התשל"ד-1974, "מקור מים השואב את מימיו מאחד מאלה: אגם טבעי, נחל או מעיין שמימיו נתפסים בקרבת פני הקרקע או לאחר שפרצו אל פני הקרקע".

באיכות המים ולשיפור איכות המים (שם נעשים חיטוי בהכלרה⁵, הפלרה⁶, סינון חומרים מרחפים וסילוק חנקות וחומרים נדיפים); ובצנרת הצרכנים על חלקיה השונים (בהם, בין היתר, תשתיות הבניין, הבית והחצר).

בתקנות בריאות העם השונות (ראו להלן) נקבעו הפעולות שיש לבצע בתשתיות ובמערכות דלעיל כדי להבטיח את איכותם התברואית של מי השתייה. עם הפעולות האלה נמנים, בין היתר, ביצוע דגימות מים על פי נוהלי משרד הבריאות, מיגון קידוחים ומאגרי מי שתייה, טיפול שוטף וטיפול מונע בקידוחים, סינון מים ממקור עילי, ניקוי ברכות אגירה, ניקוי וחיטוי קווי מים, מניעת חיבורי כלאים⁷ והתקנת מכשירים מונעי זרימה חוזרת⁸ (להלן - מז"ח) בחיבורי מים לצרכים חקלאיים, עסקיים ותעשייתיים.

בפקודת העיריות [נוסח חדש], בצו המועצות המקומיות התשי"א-1950 ובצו המועצות המקומיות (מועצות אזוריות) התשי"ח-1958 נקבע כי מחובתן של העיריות ובסמכותם של המועצות המקומיות ושל המועצות האזוריות והוועדים המקומיים להסדיר את התנאים שלפיהם יסופקו מים לצרכנים. עוד נקבע באותם הצווים כי מחובתם ובסמכותם של הנ"ל למנוע היווצרות זיהום במים המסופקים בתחומם. לדעת משרד מבקר המדינה, סמכות זו של המועצות המקומיות והאזוריות ושל הוועדים המקומיים היא סמכות שבחובה. כמו כן, על פי חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968 (להלן - חוק רישוי עסקים), לרשות המקומית ולמשרד הבריאות יש סמכויות בנושא רישוי, ואלה מאפשרות להם לקבוע תנאים להבטחת איכות מי השתייה במתקנים להפקת מי שתייה ולטיפול בהם, השייכים הן לרשות המקומית והן לחברות ולאגודות מים (להלן - ספקי מים אחרים), המספקות אף הן מי שתייה בתחומן של רשויות מקומיות. לרשות המקומית יש גם סמכות להתנות מתן רישיון עסק וחיידושו בהתקנת מז"ח בעסקים המחויבים בהתקנתו על פי התקנות.

פעולות הביקורת

בחודשים דצמבר 2007 - מאי 2008 בדק משרד מבקר המדינה את הפעולות שנקטו הרשויות המקומיות כדי להבטיח את איכותם התברואית של מי השתייה במקורות

- 5 כדי למנוע תחלואה מזיהום מיקרוביאלי מחייבות התקנות את ספק המים לחטא באופן קבוע ורצוף את מי השתייה שהוא מספק, באופן שהמים יכילו כלור פעיל בריכוז שלא יעלה על 0.5 מיליגרם לליטר ולא יפחת מ-0.1 מיליגרם לליטר, או ריכוז שווה-ערך של חומר חיטוי אחר שאישר משרד הבריאות.
- 6 תהליך הוספת פלואוריד, שהוא מרכיב טבעי במים, למי השתייה - עד לרמה הקבועה בתקנות. מחקרים שנעשו בארצות רבות הוכיחו כי נוכחותו במים בריכוז נאות היא הדרך היעילה והזולה ביותר למניעת עששת השיניים, בייחוד אצל ילדים. הפלואוריד אינו מצוי בכל מקורות המים בריכוז הנדרש, לכן יש צורך להשלימו על ידי הוספתו באופן מלאכותי.
- 7 יצירת קשר פיזי בין מערכת מים לשתייה ובין מערכת שהמים בה אינם מיועדים לשתייה.
- 8 זרימת מים משומשים או מים מזוהמים אל תוך צינור אספקת מי השתייה בכיוון הפוך לכיוון הזרימה המתוכנן. הזרימה החוזרת מתרחשת באופן בלתי צפוי ונגרמת עקב לחץ נגדי, שהוא מצב שבו הלחץ בצד הצרכן גבוה יותר מזה שברשת האספקה, או עקב תת-לחץ (יניקה), שהוא מצב שבו הלחץ ברשת האספקה נמוך מהלחץ האטמוספרי.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

מי השתייה שלהן; במקורות מי השתייה של ספקי מים אחרים הפועלים בתחומן; במערכות האספקה ובחיבורי הצרכן. הבדיקה נעשתה ב-11 עיריות⁹, בשלוש מועצות מקומיות¹⁰ וב-13 מועצות אזוריות¹¹. בדיקות השלמה נעשו במשרד הבריאות, בלשכות המחוזיות של משרד הבריאות וברשות המים.

עיקרי הממצאים

הממצאים שהועלו בבדיקה מעידים על ליקויים באופן טיפול הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן ועל ליקויים בהפעלת סמכויות האכיפה, הפיקוח והבקרה הנתונות על פי חוק בידי משרד הבריאות ובידי רשות המים.

רוב המועצות האזוריות אינן "ספקי מים", והתייחסותן לנושא הבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן שונה ממועצה אזורית אחת לאחרת. חלק ניכר מהן סבורות שאין זה מתפקידן להתערב בהסדרת תנאי אספקת מי השתייה לצרכנים ואין זה מחובתן לנקוט צעדים למניעת זיהום מי השתייה המסופקים בתחומן. מכיוון שכך, רבים מספקי המים ורבים מהיישובים נאלצים להתמודד עם נושא הבטחת איכות מי השתייה בכוחות עצמם, ולעתים הם מתקשים להשיג את המשאבים, האמצעים והאישורים הנחוצים לכך.

הרשויות המקומיות

הבטחת איכות המים במקורות מי השתייה

חלק ממקורות המים (בעיקר מקורות של מים עיליים ומקורות של מי תהום) והמתקנים להפקתם ולטיפול בהם שייכים לרשויות המקומיות, המשמשות "ספקי מים" בעצמן ולעצמן, ולספקי מים אחרים, המספקים אף הם מי שתייה בתחומן של רשויות מקומיות.

1. רשויות מקומיות לא פעלו להוצאת רישיון עסק למתקנים השייכים להן ולא אכפו על ספקי מים אחרים, המפעילים בתחומן מתקנים להפקת מי שתייה ולטיפול בהם, הוצאת רישיון עסק לאותם המתקנים בניגוד לדיני רישוי עסקים.

2. רשויות מקומיות אינן מתחזקות את קידוחי מי השתייה שלהן, ואין הן דורשות מספקי המים הפועלים בתחומן שיתחזקו את קידוחי מי השתייה שלהם, בניגוד לנדרש בתקנות בריאות העם.

9 באר שבע, בני ברק, חולון, חיפה, טייבה, כפר סבא, צפת, קריית אונו, רמת גן, תל אביב-יפו ותמרה.

10 בועיינה-נוג'ידאת, בסמ"ה, ירכא.

11 ברנר, גזר, גן רווה, הגליל העליון, חבל מודיעין, חוף השרון, לב השרון, מבואות החרמון, מגידו, מעלה יוסף, עמק חפר, שדות נגב ושומרון.

3. רשויות מקומיות וספקי מים הפועלים בתחומן אינם מבצעים בדיקות כימיות במקורות המים, בניגוד לנדרש בתקנות בריאות העם.
4. בהיעדר מקור מי שתייה חלופי זמין ממשיכים ספקי מים לספק מי שתייה שאינם ראויים לשתייה ממקור מים שנפסל על ידי משרד הבריאות מלשמש מקור מים לשתייה.
5. בכמה רשויות מקומיות מספקים ספקי מים מי שתייה ממקורות שמשרד הבריאות לא אישר להשתמש בהם כמקור מי שתייה.

ה בטח ת איכות מי השתייה במערכות האספקה

מערכת אספקת מי השתייה מורכבת, בין היתר, מברכות אגירה, מתחנות שאיבה ומקווי מים המובילים את מי השתייה מהמקורות השונים אל צרכני המים. פעולות התחזוקה והניטור הנדרשות במערכת האספקה מפורטות בתקנות בריאות העם השונות, בהנחיות משרד הבריאות לניקוי וחיטוי מערכות אספקת מים ובהנחיות לתכנון מיגון מתקני מים (להלן - הנחיות למיגון מתקני מים).

רשויות מקומיות וספקי המים הפועלים בתחומן אינם מתחזקים את הברכות הנמצאות בבעלותם, אינם מבצעים בהן פעולות חיטוי ושטיפה בתדירות הנדרשת ואינם מקיימים בנוגע להן את ההנחיות למיגון מתקני מים.

ה בטח ת איכות מי השתייה בחיבורי הצרכן

מכיוון שרשת מי השתייה הפרטית של צרכני המים מחוברת לרשתות מים שאינם מיועדים לשתייה, חומרים מסוכנים עלולים לחדור לרשת מי השתייה הציבורית, לפגוע באיכות המים ולסכן את בריאות צרכני המים. חוק רישוי עסקים, תקנות בריאות העם וההוראות למתקני תברואה¹² (להלן - הל"ת) מחייבים, בין היתר, להגן על מערכת מי השתייה הציבורית מפני חדירת זיהום, וזאת באמצעות התקנת מז"ח. הל"ת, תקנות התכנון והבניה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות) (תיקון מס' 2), התשס"ז-2007, ותקן ישראלי 1205.1 התקנת מתקני תברואה ובדיקתם - מערכות שרברבות: מערכת הספקת מים קרים וחמים (להלן - תקן 1205.1 או התקן) מחייבים, בין היתר, לשטוף ולחטא את מערכות מי השתייה במבנים חדשים.

1. מניעת זרימה חוזרת במערכות מי שתייה: רשויות מקומיות שהן ספקי מים, וגם ספקי מים אחרים הפועלים בתחומן, חיברו למערכות מי השתייה הציבוריות עסקים שלא התקינו מז"ח אף על פי שהיו חייבים בהתקנתו - וזאת בניגוד לנדרש בתקנות ובניגוד לדרישות משרד הבריאות; רשויות מקומיות בתפקידן כרשויות רישוי אינן ממלאות את חובתן ואינן מתנות בהתקנת מז"ח את מתן רישיון העסק לעסקים ולמפעלים החייבים להתקינו; לרשויות מקומיות שהן ספקי מים ולרשויות

12 ההוראות למתקני תברואה (הל"ת), התש"ל-1970, שנקבעו על ידי שר הפנים לאחר התייעצות עם המועצה הארצית לתכנון ולבנייה.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

רישוי אין נתונים בדבר ביצוע בדיקות תקינות שנתיות למז"חים המותקנים בתחומן, וממילא אין הן מקיימות מעקב להבטחת ביצוע הבדיקות בתדירות שנקבעה בתקנות; ברשויות מקומיות פועלים עסקים שהותקנו בהם מערכות לכיבוי אש ללא מז"ח - בניגוד לנדרש בהל"ת ובניגוד לנדרש בהנחיות משרד הבריאות; רשויות מקומיות אינן אוכפות את ביצוע התקנות וההנחיות באשר למניעת זרימה חוזרת במקוואות.

2. שטיפה וחיטוי של מערכות מי שתייה במבנים חדשים: ועדות מקומיות לתכנון ולבנייה אינן דורשות אישור על שטיפה וחיטוי של מערכת מי השתייה במבנים חדשים בטרם ייתנו אישור אכלוס, וזאת בניגוד לתקנות התכנון והבנייה, בניגוד להל"ת ובניגוד לתקן.

משרד הבריאות

נמצא כי על אף הפעולות הרבות שנקט משרד הבריאות להבטחת איכותם התברואית של מי השתייה, הוא לא פעל בנחישות ולא הפעיל כנגד ספקי מים רבים את האמצעים הנתונים בידיו לאכוף את פקודת בריאות העם, לרבות נקיטת פעולות לצורך העמדה לדין של מפרי החוק. אי-ביצוע פעולות אכיפה על ידי משרד הבריאות איפשר לספקי מים לספק מי שתייה שאינם ראויים לשתייה במשך שנים רבות. עוד נמצא כי משרד הבריאות לא הקפיד להעביר גם לרשויות המקומיות שבתחומן פועלים ספקי המים העתקים מהתכתובת שהוא מנהל עמם בנושא הבטחת איכות מי השתייה.

רשות המים

רשות המים לא הפעילה כנדרש את סמכויותיה בתחום הפיקוח, הבקרה והאכיפה שהקנו לה חוק המים ופקודת בריאות העם. בכך היא אפשרה לספקי מים לספק במשך שנים רבות מי שתייה שאינם ראויים לשתייה, וזאת אגב סיכון בריאותם של צרכני המים.

סיכום והמלצות

הממצאים שהועלו חושפים התנהלות לקויה של רשויות מקומיות בטיפולן בהבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן, הן בהיותן ספקי מים והן בשל חובתן למנוע היווצרות זיהום במי השתייה ופגיעה בציבור הצרכנים, גם כשפועלים ספקי מים אחרים בתחומן.

על הרשויות המקומיות שהן ספקי מים להקפיד על מילוי הוראות החוק והתקנות במלואן; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה שהן מספקות לתושביהן.

על הרשויות המקומיות שאינן ספקי מים, לרבות המועצות האזוריות ועל הוועדים המקומיים השייכים למועצות האזוריות, להגביר את מעורבותם ולפקח על ספקי

המים הפועלים בתחומם; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים לצרכני המים.

הממצאים אף חושפים התנהלות לקויה של משרד הבריאות ורשות המים מול הרשויות המקומיות וספקי המים הפועלים בתחומן בכל הנוגע לאכיפת פקודת בריאות העם וחוק המים.

משרד מבקר המדינה מעיר כי על כל הגורמים המעורבים באספקת מי השתייה ובהבטחת איכותם התברואית להקפיד על מילוי הוראות החוק והתקנות במלואן.

לדעת משרד מבקר המדינה יש להגביר, באמצעות עבודת מטה מסודרת, את התיאום ואת שיתוף הפעולה בין כל הגורמים העוסקים באספקת מי שתייה ובהבטחת איכותם התברואית, וזאת כדי להבטיח לצרכנים מים ראויים לשתייה.

לדעת משרד מבקר המדינה, על משרד הבריאות לשקול לקבוע בתקנות בריאות העם הוראה בנושא החלת חובת סינון מים ממקור עילי והוראה בנושא החלת חובת דיווח על התקנתו או על בדיקתו של מז"ח גם לרשות הרישוי הנוגעת לעניין.

מבוא

1. לפי פקודת בריאות העם, 1940 (להלן - פקודת בריאות העם או הפקודה), מי שתייה הם "מים המיועדים לשתייה ולבישול-מזון, ובתעשיית-מזון - מים המיועדים להיכנס להרכב המזון או הבאים במגע, או העלולים לבוא במגע, עם חומר מהחמרים שמהם מורכב המזון". לפיכך, חובה להבטיח שמים אלה לא יכללו חומרים מזיקים בכמות העלולה להשפיע לרעה על בריאות הציבור ועל איכות חייו.

מזהמים רבים פוגעים באיכותם התברואית של מקורות של מים המשמשים לשתייה, ובהם: שפכים ביתיים, תעשייתיים וחקלאיים שאינם מטופלים; דלקים וחומרים מסוכנים; חומרי דיזון והדברה; מי קולחים¹³ המשמשים להשקיה; וכן מטמנות ומצבורי אשפה. סכנת זיהום הולכת וגדלה ככל שגדל מספרם של אזורי המגורים ושל מפעלי התעשייה וככל שרבים יותר החומרים הכימיים החדשים - חלקם מסרטנים - המפותחים בכל מיני תחומי תעשייה. גם הימצאות טפילים שלא היו מוכרים בעבר מגדילה את סכנת זיהום המים.

כשלים תפעוליים במערכות ההולכה והאספקה של מי השתייה פוגעים באיכותם התברואית. עם כשלים אלה נמנים: חדירת מזהמים דרך נקודות תורפה במערכות האספקה, האמורות להיות אטומות לסביבה; חיבורים צולבים של מערכות מים באיכויות שונות; זרימה חוזרת של מים¹⁴

13 מי שפכים (ביוב ביתי ותעשייתי) שעברו טיהור וסינון ומשמשים להשקיית גידולים חקלאיים בלבד.
14 זרימת מים משומשים או מים מזוהמים אל תוך צינור אספקת מי השתייה בכיוון הפוך לכיוון הזרימה המתוכנן. הזרימה החוזרת מתרחשת באופן בלתי צפוי ונגרמת עקב לחץ נגדי, שהוא מצב שבו הלחץ בצד הצרן גבוה יותר מזה שברשת האספקה, או עקב תת-לחץ (יניקה), שהוא מצב שבו הלחץ ברשת האספקה נמוך מהלחץ האטמוספרי.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

ממערכות המים של הצרכן למערכת מי השתייה הציבורית; שאריות חומרי טיפול במי שתייה; וזיהומים מבלייה ומשיתוך (קרוזיה) בצינורות.

הפעולות להבטחת איכות מי השתייה מתבצעות, בין היתר, בתשתיות ובמערכות כדלהלן:

(א) תשתיות ומתקני הפקה - מתקני קידוח (להלן - קידוחים או בארות), מתקני תפיסת מים עיליים ותחנות שאיבה.

(ב) מערכות הולכה - מתקני אגירה (בכרות ומגדלי מים), צנרת ומערכות חלוקה.

(ג) מערכות לשיפור איכות המים - שם נעשים חיטוי בהכלרה¹⁵, סינון חומרים מרחפים, סילוק חנקות וחומרים נדיפים והפלרה¹⁶.

(ד) צנרת הצרכנים ואביזרים הכוללים, בין היתר, את תשתיות הבניין, הדירה והחצר.

2. בחודשים דצמבר 2007 - מאי 2008 בדק משרד מבקר המדינה את הפעולות שנקטו הרשויות המקומיות כדי להבטיח את איכות מי השתייה במקורות מי השתייה שלהן; במקורות מי השתייה של ספקי מים אחרים הפועלים בתחומן; במערכות האספקה ובחיבורי הצרכן. הבדיקה נעשתה ב-11 עיריות¹⁷, בשלוש מועצות מקומיות¹⁸ וב-13 מועצות אזוריות¹⁹. בדיקות השלמה נעשו במשרד הבריאות, בלשכות המחוזיות של משרד הבריאות וברשות הממשלתית למים ולביוב שבמשרד התשתיות הלאומיות (להלן - רשות המים)²⁰.

3. סמכויות האכיפה, הפיקוח והבקרה להבטחת איכותם התברואית של מי השתייה נתונות בידיהם של כמה גופים. להלן העיקריים שבהם:

(א) **משרד הבריאות**: פקודת בריאות העם מטילה על משרד הבריאות את האחריות לקבוע את האיכות התברואית²¹ של מי השתייה בישראל. הפקודה הסמיכה את שר הבריאות להתקין תקנות בדבר איכותם התברואית של מי השתייה. התקנות שהותקנו מכוח סמכות זו כוללות, בין היתר, הגבלת ריכוז חומרים כימיים, הגבלת רמת קרינה רדיואקטיבית והגבלת מספרם של מזהמים ושל גורמי סיכון תברואיים ואורגנולפטיים. בתקנות נקבעו, בין היתר, הפעולות שחובה לבצען בתשתיותיהם ובמערכותיהם של מי השתייה כדי להבטיח את איכותם התברואית,

15 כדי למנוע תחלואה מזיהום מקריוביאלי מחייבות התקנות את ספק המים לחטא באופן קבוע ורצוף את מי השתייה שהוא מספק, באופן שהמים יכילו כלור פעיל בריכוז שלא יעלה על 0.5 מיליגרם לליטר ולא יפחת מ-0.1 מיליגרם לליטר, או ריכוז שווה-ערך של חומר חיטוי אחר שאישר משרד הבריאות.

16 תהליך הוספת פלואוריד, שהוא מרכיב טבעי במים, למי השתייה, עד לרמה הקבועה בתקנות. מחקרים שנעשו בארצות רבות הוכיחו כי נוכחותו במים בריכוז נאות היא הדרך היעילה והזולה ביותר למניעת עששת השיניים, בייחוד אצל ילדים. הפלואוריד אינו מצוי בכל מקורות המים בריכוז הנדרש, לכן יש צורך להשלימו על ידי הוספתו באופן מלאכותי.

17 באר שבע, בני ברק, חולון, חיפה, טייבה, כפר סבא, צפת, קריית אונו, רמת גן, תל אביב-יפו ותמרה.

18 בועיינה-נוג'ידאת, בסמ"ה, ירכא.

19 ברנר, גזר, גן רוה, הגליל העליון, חבל מודיעין, חוף השרון, לב השרון, מבואות החרמון, מגידו, מעלה יוסף, עמק חפר, שדות נגב ושומרון.

20 על פי תיקון התשס"ו לחוק המים הוקמה בינואר 2007 הרשות הממשלתית למים ולביוב שהחליפה את נציבות המים. בידי מנהל הרשות הסמכויות אשר היו בידי של נציב המים וסמכויות נוספות.

21 תכונות ביולוגיות, פיזיקליות, כימיות, רדיואקטיביות או אורגנולפטיות (תכונות אורגנולפטיות הן פרמטרים היוצרים מפגעי טעם, ריח ומראה במי שתייה המגיעים לצרכן).

ובהן: הקמת אזורי מגן²² סביב קידוחים המשמשים למי שתייה, התקנת אמצעי מיגון שונים לקידוחים ולמאגרי מים, התקנת מכשיר המונע זרימה חוזרת (להלן - מז"ח), כתיבת כללים להתקנת מתקני דישון וכתיבת הוראות בדבר התדירות שבה יש לדגום את מי השתייה כדי לקבוע את איכותם התברואית ופירוט השיטות לבדיקת איכות זאת.

משרד הבריאות אוסף את התקנות שהותקנו על פי פקודת בריאות העם, בין היתר, באמצעות רשויות בריאות²³. בפקודה הוענקו למשרד הבריאות סמכויות פיקוח ואכיפה, ובהן סמכות להיכנס למתקני מים ולבדוק את המים, סמכות לפסול מי שתייה, סמכות לתת הוראות למחזיק במקור מים או במתקן למי שתייה שממיהם נפסלו וסמכות לנקוט אמצעים או לבצע פעולות כדי למנוע סיכון בריאותי או כדי שהמים יהיו ראויים לשמש מי שתייה. כמו כן הוענקה למשרד הבריאות הסמכות לנקוט אמצעים או לבצע פעולות כאמור במקום אותו מחזיק כאמור אשר לא מילא בתוך זמן סביר אחרי ההוראות שניתנו לו כאמור ולגבות ממנו את ההוצאות שהוציא לשם כך. עוד קובעת הפקודה כי הפרת הוראות חלק ה' לפקודה העוסקת באיכותם התברואית של מים היא עבירה פלילית.

במאי 2003 מינה מנכ"ל משרד הבריאות ועדה לעדכון תקנות איכות מי השתייה, ובראשה פרופ' עדין (להלן - ועדת עדין). הוועדה שמה לה למטרה "להביא את תקנות איכות המים בישראל לרמה הבינלאומית הגבוהה ביותר האפשרית". המלצות ועדת עדין נגעו, בין היתר, לדיווח לציבור על איכות המים המסופקים, על חריגות מהתקנים שנקבעו ועל השפעות בריאותיות אפשריות של חומרים שנבדקו. הוועדה המליצה גם לפרסם באופן שוטף את נוהלי משרד הבריאות הנוגעים להבטחת איכות מי השתייה ואת התקנות בדבר איכותם התברואית של מי השתייה, ולהחמיר את התקנים המיקרוביאליים²⁴ של מי השתייה. במרס 2007 הועברו המלצות ועדת עדין למנכ"ל משרד הבריאות. עד מועד סיום הביקורת, מאי 2008, לא יושמו המלצותיה.

משרד הבריאות מסר למשרד מבקר המדינה בתשובתו מיוני 2008 (להלן - תשובת משרד הבריאות) כי המלצות ועדת עדין טרם יושמו וציין כי הוא ממשיך "בהליך הממושך של הפיכתן של ההמלצות לתקנות".

(ב) **רשות המים**: רשות המים פועלת על פי חוק המים, התשי"ט-1959 (להלן - חוק המים). אחת ממטרותיה המרכזיות היא להבטיח לתושבי מדינת ישראל אספקה תקינה ואמינה של מי שתייה באיכות, בלחץ ובכמות ראויים - הנקבעים על פי קריטריונים ידועים וקבועים - הן בעתות שגרה והן בעתות חירום. מנהל רשות המים אחראי לנהל את משק המים על פי מדיניות הממשלה ובכפוף להוראות ולכללים שקבעה מועצת רשות המים. למנהל רשות המים יש סמכויות ניהול, פיקוח ואכיפה לשם הבטחת איכות המים ולמניעת זיהום מים, וכן בסמכותו להורות על שינוי ייעוד של מים שנפסלו לשתייה.

22 שטח מסביב לקידוח כמפורט בתקנה 6 לתקנות בריאות העם (תנאים תברואיים לקידוח מי שתייה), התשנ"ה-1995. באזורי מגן יש מגבלות, בין היתר, על בנייה, על התקנת ציוד ועל קיום פעילויות העלולות לזהם את הקידוח כמפורט בתקנה 7 לתקנות האמורות.

23 רשות בריאות - מי ששר הבריאות מינהו רשות בריאות לצורך חלק ה' בפקודת בריאות העם העוסקת באיכותם התברואית של מים.

24 הרמה המרבית המותרת של חיידקי קוליפורם, חיידקי קוליפורם צואתי, חיידקי סטרפטוקוקוס צואתי וספירה כללית של חיידקים במי שתייה.

רשות המים אוכפת מניעת זיהום במקורות מים, בין היתר, על ידי הוצאת צו תיקון מעוות²⁵ או צו הפסקה²⁶ ועל ידי התניית תנאים בדבר מניעת זיהום מים באישורים, ברישיונות ובהיתרים. כמו כן, פקודת בריאות העם מפרטת את הסמכויות הנתונות בידי רשות המים במקרים שבהם יש בהוראת רשות בריאות כדי לפגוע ברישיון להפקה ולאספקה של מים ("רישיון הפקה הספקה"), שניתן על ידי רשות המים לפי חוק המים. רשות המים מתבססת על מידע המתקבל, בין היתר, ממשרד הבריאות, מהמשרד להגנת הסביבה, מחברת מקורות ומרשות שמורות הטבע. מנהל רשות המים יגיש אחת לשנה לפחות דין וחשבון על פעולותיו; הדוח השנתי יוגש לממשלה, למועצת רשות המים וכן לוועדת הכלכלה של הכנסת, כדי שתדון בו.

(ג) רשויות מקומיות : על פי סעיף 238(א) לפקודת העיריות [נוסח חדש], עיריות חייבות, בין היתר, להסדיר את התנאים שלפיהם יסופקו מים לצרכנים ולמנוע "הזדהמות המים המסופקים לשימוש ציבורי או פרטי". על פי סעיף 147 לצו המועצות המקומיות (א) התשי"א-1950, ועל פי סעיפים 63 ו-132(א) לצו המועצות המקומיות (מועצות אזוריות) התשי"ח-1958, המועצות המקומיות, המועצות האזוריות והוועדים המקומיים מוסמכים לקבוע את התנאים שבהם יש לספק מים לצרכנים ולמנוע "זיהום של מים שמספקים אותם לציבור או ליחיד".

על פי פסיקת בית המשפט המחוזי, "הספקת שרותי מים והקמת מתקנים בתחום...[שיפוטה של הרשות המקומית] הן מתפקידיה - ואף מחובותיה - של רשות מקומית".²⁷

לדעת משרד מבקר המדינה, נוכח האמור לעיל הסמכות למניעת זיהום מים היא סמכות שבחובה של העיריות, המועצות המקומיות והמועצות האזוריות והוועדים המקומיים הפועלים בתחומן.

חוק רישוי עסקים, התשכ"ח-1968 (להלן - חוק רישוי עסקים), מקנה לרשות המקומית ולמשרד הבריאות סמכויות בנושא רישוי המאפשרות להם לקבוע תנאים להבטחת איכות מי השתייה במתקנים להפקת מי שתייה ולטיפול בהם, השייכים הן לרשות המקומית והן לספקי מים אחרים. לרשות הרישוי²⁸ יש גם סמכות להתנות מתן רישיון עסק וחידושו בהתקנת מז"ח בעסקים המחויבים בהתקנתו על פי התקנות.

(ד) ספקי מים : בפקודת בריאות העם ובתקנות בריאות העם השונות (ראו להלן) שנקבעו על פיה נקבע כי "ספק" הוא "כל המספק מים לאחר". ספקי המים הם רשות מקומית או גוף ציבורי אחר או אדם פרטי הפועלים על פי רישיון להפקה ולאספקה של מים שרשות המים מנפיקה להם מדי שנה בשנה. הפקודה והתקנות קובעות את התנאים לאספקת מי שתייה ואת התנאים לקבלת אישור להשתמש במקור מים כמקור למי שתייה. הפקודה והתקנות קובעות גם את הפעולות שמחובותו של ספק המים לבצע כדי להבטיח את איכותם התברואית של מי השתייה. פעולות אלה כוללות, בין היתר, את החובה לחטא את המים המסופקים; את החובה לבצע בדיקות מיקרוביאליות וכימיות במקור המים וברשת האספקה ולהעביר את תוצאות הבדיקות לרשות

25 בחוק המים נקבע כי מנהל רשות המים רשאי לצוות על מי שגרם לזיהום מים לעשות את כל הדרוש להפסקת הזיהום, להחזרת המצב לקדמותו ולמניעת הישנותו של הזיהום.

26 בחוק המים נקבע כי מנהל רשות המים רשאי לצוות על הפסקת הפקתם, אספקתם או צריכתם של מים לאדם אשר גרם לזיהום מים.

27 וע 614/07 ועד מקומי חוסיניה נ' נציבות המים ואח', תקדין.

28 רשות הרישוי לעסק טעון רישוי בתחום רשות מקומית היא - ראש הרשות המקומית או מי שהוא הסמיכו לכך.

הבריאות במועדים שנקבעו; ואת החובה לשטוף ולחטא אחת לפרק זמן מוגדר את מתקני האגירה ולתחזקם תחזוקה נאותה.

על פי תקנות בריאות העם (התקנת מכשיר מונע זרימת מים חוזרת), התשנ"ב-1992, על ספק המים חל איסור לספק מים לעסק מן העסקים המפורטים בתוספת לתקנות; או למעבדה או למשק חקלאי שההשקיה בו נעשית במערכת שבה מתקן המיועד להחדרת חומרים לתוך מערכת המים או שנעשה בו דילול במים של חומרי הדברה; או ללול או לרפת (כל אחד מן העסקים שצוינו לעיל ייקרא להלן - עסק), אלא אם בעל העסק התקין (באמצעות מתקין מוסמך) מז"ח בראש מערכת המים של העסק או בנקודה אחרת שאישר המנהל²⁹. עוד נקבע בתקנות כי במקרים שבהם לא התקין בעל העסק מז"ח, רשאי ספק המים להתקין בעצמו או על ידי אחר מטעמו מכשיר כזה במערכת המים של העסק ולחייב את בעל העסק בעלות ההתקנה.

הבטחת איכות המים במקורות מי השתייה

מקורות של מים המשמשים לשתייה (להלן - מקורות מי שתייה) הם בעיקר מקורות של מים עיליים³⁰ ומקורות של מי תהום³¹. מי השתייה מסופקים באמצעות קידוחים ותחנות שאיבה ועוברים דרך מערכות טיוב - מתקני סינון, חיטוי והפלה - המותקנות בהם. חלק מהמקורות האלה והמתקנים המותקנים בהם שייכים לרשויות המקומיות, המשמשות ספקי מים, ולחברות ולאגודות מים (להלן - ספקי מים אחרים), המספקות אף הן מי שתייה בתחומי הרשויות המקומיות.

כאמור, פקודת בריאות העם והתקנות שהותקנו על פיה קובעות את התנאים לאספקת מי שתייה ואת התנאים לקבלת אישור להשתמש במקור מים כמקור מי שתייה. הפקודה והתקנות קובעות גם את הפעולות שעל ספק המים לבצע כדי להבטיח את איכותם התברואית של מי השתייה. על הספק מוטלות, בין היתר, החובה לחטא את המים שהוא מספק ולבצע במקור המים בדיקות מיקרוביאליות וכימיות, וכן החובה להעביר אחת לחודש את תוצאות הבדיקות לרשות הבריאות. אם נמצא כי המים פסולים מלשמש מי שתייה, חובה זו מוטלת גם על המעבדה שביצעה את הבדיקה.

ספקי מים פועלים כאמור על פי רישיון להפקה ולאספקה של מים שמונפק להם מדי שנה בשנה על ידי רשות המים. ברישיון מפורטים, בין היתר, המקורות שמהם יפיק או ירכוש הספק את המים וכן הכמויות המוקצות לו מכל מקור. הרישיון כולל גם פירוט של הצרכנים שלספק מותר למכור להם מים והקצאת כמות המים לכל צרכן על פי השימושים השונים (חקלאות, תעשייה וצריכה ביתית). סעיף 10 בחלק ב' של תנאי הרישיון קובע כי הפקה, אספקה או צריכה של מים לשתייה מותרת רק אם איכותם התברואית של מי השתייה היא כפי שקבע שר הבריאות.

בסעיף 52ט לפקודת בריאות העם נקבעו הסמכויות הנתונות בידי רשות בריאות ומנהל רשות המים במקרים שבהם ספק המים אינו מקיים את התקנות או את הוראותיהן לעניין מקורות מי שתייה:

- 29 המנהל הכללי של משרד הבריאות או מי שהוא הסמיכו לעניין תקנות אלה.
- 30 כהגדרתם בתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה), התשל"ד-1974: "מקור מים השואב את מימיו מאחד מאלה: אגם טבעי, נחל או מעיין שמימיו נתפסים בקרבת פני הקרקע או לאחר שפרצו אל פני הקרקע".
- 31 כהגדרתם בתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה), התשל"ד-1974: "מקור מים השואב את מימיו משכבות תת-קרקעיות ושאינו מקור מים עיליים".

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

- (א) כל אימת שיש בהוראות רשות-בריאות לפי חלק זה כדי לפגוע ברשיון-הפקה שנתן מנהל הרשות הממשלתית לפי חוק המים, התשי"ט-1959, או בהוראה שנתן לפי החוק האמור או לפי תקנות או כללים שנקבעו לפיו, לגבי משטר התפעול של מקור-מים מבחינה כמותית - תינתן ההוראה לספק על ידי מנהל הרשות הממשלתית, על פי דרישת רשות הבריאות.
- (ב) לא מילא הספק אחרי ההוראה תוך הזמן הנקוב בה, ינקוט מנהל הרשות הממשלתית או מי שהסמיך לכך באמצעים ויבצע את הפעולות הנחוצות להבטיח קיום ההוראה ויגבה מאת הספק את ההוצאות שהוצאו לשם כך.
- (ג) היה צורך בפעולה למניעת נזק מיידי חמור, תבצע את הפעולה רשות-בריאות ותתן הודעה על כך למנהל הרשות הממשלתית.
- (ד) בסעיף זה, 'מנהל הרשות הממשלתית' - מנהל הרשות הממשלתית למים ולביוב, שמונה לפי סעיף 124 יט לחוק המים, התשי"ט-1959.

רישוי למתקנים להפקת מי שתייה ולטיפול בהם

חוק רישוי עסקים והתקנות והצווים שהותקנו על פיו מסדירים את תחום רישוי העסקים. נקבעו בהם, בין השאר, סוגי העסקים טעוני הרישוי, סוגי רישיונות העסק והתנאים למתן רישיונות. בחוק נקבע כי רשות הרישוי לעסק טעון רישוי בתחום רשות מקומית היא ראש הרשות המקומית או מי שהוא הסמיכו לכך.

בחוק נקבע כי שר הפנים רשאי לקבוע ולהגדיר בצווים אילו עסקים יהיו טעוני רישוי, וזאת כדי להבטיח את קיום המטרות שקבע החוק. צו שמטרתו להבטיח את בריאות הציבור, לרבות תנאי תברואה נאותים, טעון התייעצות עם שר הבריאות. בתוספת לצו רישוי עסקים (עסקים טעוני רישוי), התשנ"ה-1995, שהוציא שר הפנים מכוח סמכותו האמורה, פורטו העסקים טעוני הרישוי לפי מטרות הרישוי העיקריות שלהם. סעיף 5.2 לתוספת מחייב רישוי למתקן להפקת מי שתייה ולטיפול בהם (להלן - המתקנים)³².

הבדיקה העלתה כי ישנן רשויות מקומיות המספקות מי שתייה לתושביהן שלא פנו לגורמים המוסמכים, שהם בין היתר משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה, כדי לקבוע תנאים להפעלת המתקנים שבבעלותן כנדרש בחוק, וממילא לא קיימו את כל התנאים הדרושים לשם הפעלתם. כך לדוגמה, עיריית תל אביב-יפו הפעילה במועד סיום הביקורת, מאי 2008, 12 קידוחים ו-12 מתקני הכלרה ללא רישיון עסק; עיריית רמת גן הפעילה 10 קידוחים, 10 מתקני הכלרה ומתקן סינון אחד ללא רישיון עסק; עיריית בני ברק הפעילה 6 קידוחים ו-6 מתקני הכלרה ללא רישיון עסק.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריות תל אביב-יפו, רמת גן ובני ברק כי עליהן לפנות בהקדם לגורמים המוסמכים לקבוע תנאים להפעלת מתקנים, כנדרש בחוק. משרד מבקר המדינה רואה בחומרה את עצם הדבר שרשות המפקדת על רישוי עסקים פועלת בניגוד לחוק ומפעילה מתקנים כאמור בלי שפנתה לגורמים אלה ובלי שנקבעו תנאים להפעלת המתקנים כמתחייב.

32 מתקן להפקת מי שתייה ולטיפול בהם - כולל קידוח, מתקן סינון, מתקן הכלרה, מתקן הפלרה ומתקן מיהול מים.

עיריית תל אביב-יפו מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 (להלן - תשובת עיריית תל אביב-יפו) כי תאגיד המים העירוני שלה החל בתהליך רישוי המתקנים. עיריית רמת גן מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 כי "בעקבות ממצאי הביקורת, פועלת העירייה להוצאת רישיון עסק לכל מתקני ההפקה וטיוב המים". עיריית בני ברק מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מספטמבר 2008 (להלן - תשובת עיריית בני ברק) כי היא "תפעל בהקדם להוצאת רישיון עסק למתקני ההפקה והטיפול שלה כנדרש בחוק".

בתשובת משרד הפנים למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 צוין כי "רשות מקומית צריכה לעמוד בכל התנאים ואינה חייבת להוציא לעצמה רישיון עסק לפי סעיף 36 לחוק רישוי עסקים".

משרד מבקר המדינה מציין, כי טענת משרד הפנים אינה עולה בקנה אחד עם לשון סעיף 4 לחוק רישוי עסקים לפיו "לא יעסוק אדם בעסק טעון רישוי אלא אם יש בידו רישיון או היתר זמני". מן הראוי שמשרד הפנים יבחן מחדש את סעיף 36 לחוק זה.

משרד מבקר המדינה מעיר כי רשות מקומית חייבת לפרט ולתעד את הפעולות שביצעה לשם מילוי התנאים הדרושים להפעלת המתקנים שבבעלותה, זאת כדי לקיים את דרישות חוק רישוי עסקים והתקנות הנוגעות לעניין וכדי לעמוד בתנאים הנדרשים על ידי גורמי רישוי נוספים (משרד הבריאות והמשרד להגנת הסביבה). מן הראוי שרשות מקומית האמונה על קיום החוק תפעל על פיו ותפיק לעצמה רישיון עסק המתעד את אישורי המשרדים הנוגעים בדבר.

עוד העלתה הבדיקה כי ספקי מים שהפעילו מתקנים בתחומן של רשויות מקומיות לא הגישו לרשויות הרישוי בקשות לקבלת רישיון עסק למתקנים אלה, והרשויות המקומיות לא נקטו נגדם צעדי אכיפה. להלן כמה דוגמאות:

בתחום שיפוטה של עיריית כפר סבא פועל נכון למועד סיום הביקורת, מאי 2008, ספק מים המפעיל שישה קידוחים ומתקני הכלרה ללא רישיון עסק; בשטח המועצה האזורית לב השרון פועלים שישה ספקי מי שתייה המפעילים 14 קידוחים ושבעה מתקני הכלרה ללא רישיון עסק; בשטח המועצה האזורית חוף השרון פועלים תשעה ספקי מי שתייה המפעילים 12 קידוחים ומתקני הכלרה ללא רישיון עסק.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית כפר סבא ולמועצות האזוריות לב השרון וחוף השרון כי עליהן לאכוף על ספקי המים המפעילים בתחומן מתקנים כאמור את דיני רישוי עסקים. הפעלת מתקנים ללא רישיון עסק - שמשמעותה עלולה להיות אי-מילוי התנאים לקבלתו, לרבות תנאי משרד הבריאות - עלולה לפגוע באיכות מי השתייה ולסכן את בריאות הציבור.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסרה עיריית כפר סבא כי לאחר הביקורת "ננקטו כל הצעדים להשלים בהקדם את ההליך הדרוש למתן רישיונות כדין" לכל מתקן בנפרד. המועצה האזורית לב השרון מסרה בתשובתה ממאי 2008 (להלן - תשובת המועצה האזורית לב השרון) כי "הבאות נמצאות בהליך קבלת רישיון עסק". המועצה האזורית חוף השרון מסרה בתשובתה מאוגוסט 2008 כי "הוגשו בקשות לרישיונות עסק לבארות", והבקשות נמצאות בטיפול בתיאום עם משרד הבריאות.

תחזוקת קידוחי מים שתייה

בתקנות בריאות העם (תנאים תברואיים לקידוח מים שתייה), התשנ"ה-1995 (להלן - תקנות לתפעולם ולתחזוקתם של קידוחים) נקבעו, בין היתר, הנחיות לתחזוקה הפיזית של המבנה והחצר והנחיות להגנת הקידוח מפני זיהום. ההנחיות להגנת הקידוח מפני זיהום כוללות, בין השאר, הוראות בדבר קביעת אזורי מגן ובדבר אחסון חומרי חיטוי נוזליים, שמנים וחומרי דלק בחצר הקידוח, וכן הוראות כלליות בדבר תחזוקה ותפעול של קידוחים.

הבדיקה העלתה כי רשויות מקומיות אינן ממלאות אחר ההנחיות הנוגעות לתפעול ולתחזוקה של קידוחי מים השתייה שבבעלותן. עוד העלתה הבדיקה כי בתחום מועצות אזוריות יש ספקי מים שאינם ממלאים אחר ההנחיות הנוגעות לתפעולם ולתחזוקתם של קידוחי מים השתייה שבבעלותם, ואולם המועצות האזוריות והוועדים המקומיים שבתחומן אינם אוכפים עליהם לתחזק תחזוקה נאותה את קידוחי מים השתייה שלהם. להלן דוגמאות:

עיריית תל אביב-יפו: הבדיקה העלתה כי ליקויים שנמצאו על ידי משרד הבריאות ב-12 קידוחי מים השתייה של עיריית תל אביב-יפו כבר בשנת 2004 לא תוקנו עד למועד סיום הביקורת, מאי 2008. עם הליקויים האלה נמנים: מבנים וצנרת ביוב פעילה סביב כל הקידוחים העלולים לזהם את המים, אי-ביצוע בדיקת כלור יומית המגובה ברישום ביומן ההפעלה. בשנת 2007 הודיע משרד הבריאות לעירייה כי מצבם הפיזי של קידוחי מים השתייה שלה "ירוד", והיא לא תוכל להמשיך ולספק מים שתייה לתושביה "ממתקני מים שאינם מתוחזקים כראוי".

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית תל אביב-יפו על כך שלא תיקנה במשך כשלוש שנים את הליקויים שהועלו בביקורת של משרד הבריאות ועל כך שלא שיפורה את רמת התחזוקה של מתקני מים השתייה שבתחומה, ובכך סיכנה את בריאות תושביה. כספק מים, מחובתה של העירייה לפעול על פי התקנות לתפעולם ולתחזוקתם של הקידוחים ולתקן בדחיפות את הליקויים כאמור.

בתשובת עיריית תל אביב-יפו נמסר כי "הקידוחים בעיר הם בני למעלה מ-50 שנה ונבנו על פי הקריטריונים שהיו בתוקף בזמנם" וכי כיום מקפידה העירייה "שלא לאשר בניה חדשה ברדיוס מגן". העירייה ציינה בתשובתה כי היא בודקת ריכוז כלור בבארות "כל 100 שעות הפעלה של הבאר" וכי התוצאות יירשמו ביומן הבאר. בעניין מצבם הפיזי של הקידוחים מסרה העירייה כי היא הכינה תכנית עבודה מובנית לתיקון הליקויים; חלקה מבוצע בשנת 2008, והמשך הביצוע מתוכנן לשנת 2009. עוד נמסר כי בשנת 2008 נעשו ונעשות עבודות תשתית לשיפוץ המבנים, החצרות והגדרות של הקידוחים, לרבות הצבת מתקני מיגון.

מועצה אזורית עמק חפר: הבדיקה העלתה כי בביקורות שערך משרד הבריאות בתחום המועצה האזורית עמק חפר נמצאו ליקויים בתחזוקת קידוחי מים השתייה, ועד למועד סיום הביקורת, מאי 2008, חלקם לא תוקן. בביקורת שעשה משרד הבריאות באוקטובר 2007 בשני קידוחים בתחום הוועד המקומי מכמורת, השייך למועצה האזורית עמק חפר, נמצאו הליקויים האלה: נותקו משאבות המינרן להכלרה מהחשמל ולא הייתה בקרה אוטומטית על ריכוז כלור נותר³³; היו חסרים ברזי דיגום³⁴ לפני החיטוי; היו בעיות איטום בפתח הצינור למדידת מפלס

33 כלור שלא התחבר כימית למרכיבים אחרים במים לאחר פעולת ההכלרה, ונותר במים כחומר חיטוי.

34 ברז מתכת בעל פיה צרה הניתן לחיטוי בעזרת אש פתוחה. ברז הדיגום ממוקם ברשת המים בנקודה אשר נבחרה על ידי משרד הבריאות וספק המים כמייצגת איזור מסויים ברשת המים.

המים; לא הותקנה מאצירה³⁵ למכל לאכסון כלור נוזלי המיועדת למנוע חלחול כלור לקרקע במקרה של דליפה; מבנה הקידוח לא היה מגודר, וממילא לא היה בו שער כניסה עם אמצעי נעילה. בבדיקה שעשה משרד הבריאות בנובמבר 2007 בקידוח בתחום הוועד המקומי גבעת חיים איחוד, השייך למועצה האזורית עמק חפר, נמצאו הליקויים האלה: הטיח שעל מבנה הקידוח התפורר; רצפת הקידוח לא הייתה תקינה, והניקוז ממנה לא היה מוסדר; צנרת המים בקידוח ובחצר הייתה חלודה; ברזי הדיגום לא היו תקינים; מבנה הקידוח לא היה מגודר, וממילא לא הותקן בו שער כניסה עם אמצעי נעילה.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית עמק חפר, לוועד המקומי מכמורת ולוועד המקומי גבעת חיים איחוד כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד, עליהם לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שספקי המים יתקנו את הליקויים שהועלו ויתחזקו באופן שוטף את קידוחי מי השתייה כנדרש בתקנות לתפעולם ולתחזוקתם של קידוחים; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים לצרכני המים.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 הודיעה המועצה האזורית עמק חפר (להלן - תשובת המועצה האזורית עמק חפר) כי פנתה אל ספקי המים וביקשה שיפעלו לתיקון הליקויים בתפעול הקידוחים ובתחזוקתם. ספק המים בתחום הוועד המקומי מכמורת מסר למשרד מבקר המדינה ביולי 2008 כי סביב קידוח ב' הוקמו גדר ושער וכי הוא פועל לתיקון הליקויים הנוספים על פי דרישות משרד הבריאות. ספק המים בתחום הוועד המקומי גבעת חיים איחוד מסר למשרד מבקר המדינה ביולי 2008 כי במהלך החודשים מאי-יוני 2008 "טופלו ותוקנו כל הליקויים".

משרד מבקר המדינה העיר למשרד הבריאות כי עליו לפעול באמצעים הנתונים בידיו לאכוף את הוראות פקודת בריאות העם, לרבות נקיטת פעולות לצורך העמדה לדין של מפרי החוק, ועליו להביא לידי כך שספקי מים יתקנו את הליקויים העולים בביקורות התברואיות שהוא עושה במתקניהם סמוך ככל האפשר למועד הביקורת שבה התגלו.

בתשובת משרד הבריאות נמסר כי במקרים שהייתה בהם "סכנה מוחשית ומיידית" הוא פעל בנחישות והפסיק אספקת מים לא תקינה. במקרים אחרים פעולתו הייתה "בהתאם לסיכון וסדרי עדיפות בטיפול ויתכן ולא הייתה נחושה מספיק".

דיגום מקורות מי השתייה

בסעיף 7(ג) לתקנות בריאות העם (איכותם התברואית של מי שתייה), התשל"ד-1974 (להלן - התקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה), ובתוספת השמינית להן נקבע כי המפיק מי שתייה ממים עיליים או ממי תהום, יבצע במים בדיקה מיקרוביאלית שלמה³⁶ ובדיקה לגילוי ריכוז חנקות

35 בתקנות לתפעולם ולתחזוקתם של קידוחים נקבע כי במקרים שבהם תותקן מערכת חיטוי בחומר נוזלי, אחסון חומרי החיטוי הנוזליים בחצר מתקן הקידוח ייעשה מעל למאצירה (בכנת אגירה) מחומר אטום לחומרי חיטוי כאמור, שיכולה לקלוט את כל הכמות העולה לנזול מהמכלים.

36 בדיקה לגילוי חיידקי קוליפורם, חיידקי קוליפורם צואתי, חיידקי סטרפטוקוקוס צואתי וספירה כללית של חיידקים.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

ועכירות אחת לשלושה חודשים, בדיקה כימית מצומצמת³⁷ פעם בשנה ובדיקה כימית מורחבת³⁸ לפחות פעם בשלוש שנים במים עיליים ולפחות פעם בשש שנים במי תהום.

הבדיקה העלתה כי כמה רשויות מקומיות אינן מבצעות בקידוחי מי השתייה שבבעלותן בדיקות כימיות מורחבות בתדירות הנדרשת בתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה. כך למשל עיריית טייבה ביצעה בדיקות כימיות מורחבות בשני הקידוחים שבבעלותה בשנת 2007 במקום לבצען בשנת 2005, דהיינו באיחור של שנתיים.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית טייבה כי על פי התקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה, מהיותה ספק מים, מחובתה לבצע במי הקידוחים שבבעלותה - שהם מי השתייה של תושביה - בדיקות כימיות מורחבות בתדירות שנקבעה בתקנות. אי-ביצוע הבדיקות בתדירות הדרושה עלול לסכן את בריאות תושביה.

עוד העלתה הבדיקה כי בתחומי מועצות אזוריות יש ספקי מים שאינם מבצעים בקידוחי מי השתייה שבבעלותם בדיקות כימיות מורחבות בתדירות הנדרשת בתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה, והמועצות האזוריות והוועדים המקומיים שבתחומם פועלים ספקי המים אינם אוכפים עליהם את ביצוע הבדיקות כנדרש. כך למשל בתחום הוועד המקומי כפר ידידה, השייך למועצה האזורית עמק חפר, ביצע ספק המים בדיקות כימיות מורחבות בשני הקידוחים שבבעלותו בשנת 1993, מכאן שאת הבדיקה הבאה היה צריך לבצע בשנת 1999. נמצא כי בדיקה כימית מלאה בוצעה בשני הקידוחים רק בשנת 2005, דהיינו באיחור של כשש שנים.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית עמק חפר ולוועד המקומי כפר ידידה כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד, עליהם לאכוף על ספק המים הפועל בתחומם לבצע בדיקות כימיות מורחבות בקידוחים המספקים מי שתייה לצרכני המים בתדירות שנקבעה בתקנות. אי-ביצוע הבדיקות בתדירות הדרושה עלול לסכן את בריאות תושביהם.

משרד מבקר המדינה העיר למשרד הבריאות כי לנוכח הממצאים שהועלו בעניין ביצוע בדיקות כימיות מורחבות במקורות מי שתייה, עליו לפעול באמצעים הנתונים בידיו כדי לחייב את ספקי המים לבצע במקורות המים את הבדיקות בתדירות הנדרשות בתקנות. הפעלת אמצעים כאמור הייתה מונעת אספקת מי שתייה שלא בוצעו בהם הבדיקות המתחייבות ולכן לא ידועה איכותם התברואית.

37 בדיקה לגילוי ריכוזי כלוריד וחנקן וכלל פחמן אורגני (TOC) או בליעת קריניים על-סגוליות.
38 בדיקה לגילוי גורמים בעלי השפעה בריאותית או אורגנולפטית וכן ריכוזי פלואוריד כמפורט בתוספת הראשונה, השנייה, השלישית והשביעית לתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה.

אספקת מי שתייה ממקור מים שנפסל מלשמש מקור מי שתייה בפקודת בריאות העם נקבע כדלקמן:

152. מצאה רשות-בריאות כי מי-שתייה אינם תואמים את האיכות התברואית שנקבעה, רשאית היא לפסול את המים לשימוש כמי-שתייה, ומשנפסלו כאמור, לא יופקו ולא יסופקו לשימוש כמי-שתייה; אולם רשאית רשות הבריאות להתיר את הפקתם או הספקתם של מים שנפסלו כאמור לשימוש מסוים משימושי מי-השתייה בתנאי שיינקטו האמצעים שתורה עליהם למניעת סיכון בריאותי.

152. (א) מקור-מים או מתקן למי-שתייה, שממיהם נפסלו כאמור בסעיף 152, רשאית רשות-בריאות להורות למחזיק בהם על האמצעים שעליו לנקוט ועל הפעולות שעליו לבצע כדי למנוע סיכון בריאותי או כדי שהמים יהיו ראויים לשימוש כמי-שתייה.

(ב) לא מילא המחזיק תוך זמן סביר אחרי ההוראות שניתנו לו כאמור בסעיף-קטן (א), רשאית רשות הבריאות להטיל על עובד משרד הבריאות לנקוט באמצעים או לבצע את הפעולות הנחוצות לשם כך ולגבות מבעל מקור-המים או המיתקן למי-שתייה את ההוצאות שהוצאו לשם זה.

מנתוני משרד הבריאות עלה כי בשנת 1990 פעלו בישראל 649 מקורות מי שתייה מאושרים. מקורות אלה היו באחריות רשויות מקומיות וספקי מים אחרים שסיפקו מי שתייה בתחום הרשויות המקומיות. בשנים 1990-2007 פסל משרד הבריאות לשימוש 308 מקורות מי שתייה, כך שבסוף שנת 2007 נותרו רק 341 מקורות המספקים מי שתייה.

פסילת מי שתייה מקידוחים (מי תהום)

התקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה קובעות באילו תנאים נפסלים המים מלשמש מי שתייה. עוד קובעות התקנות כי כאשר מקור מים נפסל מלשמש מקור למי שתייה, על ספק המים להפסיק לספק מי שתייה מהמקור הפסול ולחדש את אספקתם ממנו רק לאחר שקיבל אישור מאת רשות בריאות ולאחר ביצוע הוראות רשות הבריאות. מים שנפסלו לשתייה יכולים לשמש בין היתר לרחצה, להשקיה, לניקוי ולהדחה.

על פי נתוני משרד הבריאות, הגורם המרכזי לפסילת מי תהום מלשמש מקור למי שתייה הוא העלייה ברמת החנקות³⁹ לרמה הגבוהה מהתקן המרבי המותר. הדבר נובע מהתפתחות החקלאות ומהרחבת השימוש בחומרי דישון והדברה. הימצאות חנקות במים מעידה בדרך כלל על זיהום אורגני של המים, והיא עלולה לעכב את קליטת החמצן בקרב תינוקות ולגרום להם להכחלה, ובמקרים חמורים אף למוות. החנקות חשודות גם בגרימת סרטן המעי הגס וסרטן הדם.

יצוין כי כאשר רמת הזיהום עולה ומתקרבת לתחום האסור על פי התקנות, משרד הבריאות מתריע בפני ספק המים על האפשרות שמקור המים ייפסל מלשמש מקור למי שתייה. משרד הבריאות גם מציין בפני הספק כי מחובתו לפעול, בתיאום עם רשות המים, למציאת מקור מי שתייה חלופי על ידי חיבור ספק המים לרשת הארצית של חברת מקורות או על ידי טיוב מקור המים. פעולת הטיוב

39 חנקות - תרכובות חנקן מחומצנות (ניטריטים, NO₂, NO₃).

נועדה לאפשר את המשך השימוש במקור המים שנמצאה בו חריגה מהתקן באמצעות, בין היתר, מתקנים המפחיתים את רמת הזיהום של המים⁴⁰ או על ידי מיהול⁴¹ המים.

במאי 2001 נכנס לתוקף תיקון שנעשה בתוספת הראשונה של התקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה, ובו נקבע, בין היתר, שריכוז החנקות המרבי המותר במים הוא 70 מ"ג/ליטר. עם זאת נקבע בתיקון כי בתקופת מעבר של חמש שנים, דהיינו עד מאי 2006, גם מים שבהם שיעורי החנקות הוא עד 90 מ"ג/ליטר ייחשבו ראויים לשתייה (להלן - תקופת המעבר).

מבדיקת נתוני משרד הבריאות, נתוני רשות המים ונתונים שהתקבלו מכמה ספקי מים הועלה כי מקורות מי השתייה שבהם ריכוז החנקות (או ריכוז מזהם אחר) קרוב לתקן המרבי המותר או חורג ממנו נחלקים לשלושה סוגים:

(א) קידוחי מי שתייה שבאשר להם התריע משרד הבריאות על עלייה ברמת הזיהום אך טרם פסל את הקידוח כמקור מי שתייה.

(ב) קידוחי מי שתייה שנפסלו על ידי משרד הבריאות בשל רמת זיהום חריגה, אך לרשות המים אין אפשרות להקצות לספק מקור מי שתייה חלופי באופן מיידי.

(ג) קידוחי מי שתייה שנפסלו על ידי משרד הבריאות בשל רמת זיהום חריגה, ורשות המים הקצתה לספק מקור מי שתייה חלופי, אך ספק המים טרם התחבר למקור החלופי.

הבדיקה העלתה כי לאחר שמשרד הבריאות פוסל מקור מים מלשמש מקור למי שתייה ומיידע את רשות המים, אין היא משנה את ייעוד מקור המים ברישיון ההפקה והאספקה של ספק המים ואין היא מציינת ברישיון אילו קידוחים מכל הקידוחים המפורטים בסעיף "מקור הפקה עצמית" (להלן - מקור עצמי) נפסלו למי שתייה ולא מהו ייעודם החדש של מי הקידוחים האלה. כך למשל, ברישיונות ההפקה והאספקה של עיריית תל אביב-יפו, רמת גן ורעננה לשנת 2008 מפורטים בסעיף מקור עצמי 41, 16 ו-15 קידוחים בהתאמה. במהלך השנים פסל משרד הבריאות מאותם קידוחים למי שתייה 29, 7 ו-5 קידוחים בהתאמה, אולם הדבר לא קיבל ביטוי ברישיונות ההפקה והאספקה של אותן ערים.

לדעת משרד מבקר המדינה, מן הראוי שבסעיף "מקור הפקה עצמית" שברישיונות ההפקה והאספקה שרשות המים מנפיקה לספקי מים היא תיצור הבחנה בין מקורות שמשרד הבריאות אישר להשתמש בהם כמקור של מי שתייה ובין מקורות מים לשימושים אחרים. כך יהיה ברור מאילו מקורות עצמיים ראוי ספק המים לספק מי שתייה לצרכניו.

בתשובתה של רשות המים למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 (להלן - תשובת רשות המים) צוין כי "ניתן לקבל וליישם את ההמלצה", ונדרשת לשם כך היערכות של כשנה.

במרס 2008, במהלך הביקורת, הודיעה רשות המים למשרד מבקר המדינה שהיא קבעה סייגים הנוגעים בין היתר לשימוש המותר במים. סייגים אלה, שתוקפם מתחילת שנת 2008, מצוינים ברישיונות ההפקה והאספקה של ספקי מים שמקור מי השתייה היחיד שלהם נפסל על ידי משרד

40 כגון מתקני סינון (להפחתת עכירות), מתקני E.D.A - אלקטרו-דיאליזה בררנית (להפחתת רמת חנקות).

41 תהליך שנועד לטפל במי קידוחים שנמצאו בהם מרכיבים כימיים ממקור טבעי החורגים מהתקן, וזאת על ידי מהילת מי הקידוח החורגים מהתקן במים באיכות מעולה ממקור אחר.

הבריאות, ואין לרשות המים אפשרות להציע להם מקור מי שתייה חלופי או שהם טרם התחברו למקור מי שתייה חלופי שהועמד לרשותם. להלן חלק מהסייגים:

1" משרד הבריאות הודיע, כי המים שמקורם בהפקה עצמית, המוקצים ברישיון זה לשימוש ביתי, אסורים לבישול ושתייה.

2. בשלב זה מוקצים המים לשימושים ביתיים, שלא נאסרו על ידי משרד הבריאות. אין לעשות במים כל שימוש שנאסר על ידי משרד הבריאות, ואין לראות ברישיון זה משום היתר לשימוש, שנאסר על ידי משרד הבריאות."

עוד מצוין ברשיונות ההפקה והאספקה האמורים כי ההקצאה לשימוש ביתי כפופה להוראות משרד הבריאות ויכולה להשתנות על פי מידע שיתקבל ממשרד הבריאות ועל פי הנחיותיו באשר להמשך ההקצאה של המים לשימוש ביתי, ועוד מצוין בהם כי על ספק המים להודיע בכתב לכל הצרכנים המפורטים בנספח לרישיון על כל תנאי הרישיון הנוגעים אליהם.

מהאמור עולה שסייגים ודרישות אלה של רשות המים אינם מצוינים ברישיונות ההפקה והאספקה שבהם רק חלק ממקורות ההפקה העצמית לא אושרו או נפסלו מלשמש מקור למי שתייה.

בתשובת רשות המים נמסר כי היא מוסיפה את הסייגים ברישיונות ההפקה והאספקה של ספקי מים שמקור מי השתייה היחיד שלהם נפסל על ידי משרד הבריאות ושעבורם לא מצאה רשות המים "פתרון בטוח הקצר". בתשובה נוספת של רשות המים מדצמבר 2008 נמסר כי "אין בידי רשות המים אפשרות לבדוק האם המים שמסופקים לבתים של הצרכנים משמשים לשתייה ולבישול או רק לצרכים אחרים. האחריות לידע את הצרכנים על איסור שימוש במים לשתייה ולבישול הינה על ספק המים, בהתאם להודעת משרד הבריאות."

משרד מבקר המדינה סבור כי על רשות המים לשקול להוסיף את הסייגים, הדרישות וההבהרות האמורות בנוגע לשימוש המותר במים בכל רישיונות ההפקה והאספקה שיש בהם הקצאת מים לצריכה ביתית ממקורות עצמיים שחלקם נפסלו או לא אושרו לשמש מקור של מי שתייה על ידי משרד הבריאות.

פסילת קידוחים בשל עלייה ברמת החנקות

במאי 2006, המועד שבו הסתיימה תקופת המעבר שנקבעה בתוספת לתקנות בעניין ריכוז החנקות המרבי המותר במים (להלן - מועד סיום תקופת המעבר), היו באחריות 35 ספקי מים (7 מהם רשויות מקומיות ו-28 מהם ספקי מים אחרים) 74 קידוחי מי שתייה שריכוז החנקות בהם גבוה מ-65 מ"ג/ליטר. נמצא כי רק מנובמבר 2006 - שישה חודשים לאחר תום תקופת המעבר וחמש וחצי שנים לאחר תיקון התוספת לתקנות - החלו משרד הבריאות, רשות המים וחברת מקורות לקיים ישיבות תיאום חודשיות שבהן נבחן מצבם של ספקי מים שרמת החנקות במקורות מי השתייה שלהם מתקרבת לריכוז המרבי החדש או גבוהה ממנו. בישיבות התיאום הוצגו, בין היתר, תכניות לחיבור ספקי המים האמורים למקור מי שתייה חלופי, ונעשה מעקב אחר יישום הפתרונות שהוצעו. עוד נמצא כי בשנים 2006-2007 פסל משרד הבריאות כ-40 קידוחי מי שתייה מכיוון שריכוז החנקות במים היה גבוה מהריכוז המרבי המותר. בשל כך נותרו כמה יישובים ללא מקור מי שתייה מאושר.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

בתשובתה של חברת מקורות למשרד מבקר המדינה מספטמבר 2008 (להלן - תשובת חברת מקורות) צוין כי היא פנתה בנובמבר 2004 "לרוב הרשויות שאינן מחויבות למקורות ... להתחבר למערכת אספקת המים של מקורות".

לדעת משרד מבקר המדינה, תקופת המעבר של חמש שנים שנקבעה בתקנות היה בה די כדי לאפשר לנציבות המים⁴², לרשויות המקומיות, לספקי המים וליישובים למצוא מקורות חלופיים לאספקת מי שתייה. אולם מספר קידוחי מי השתייה שנפסלו מלמד כי ההיערכות עד למועד שבו הסתיימה תקופת המעבר לא הייתה מספקת.

בהיעדר מקור מי שתייה חלופי זמין המשיכו ספקי המים לספק ליישובים שנותרו ללא מקור מי שתייה מאושר מים שאינם ראויים לשתייה. להלן דוגמאות:

המועצה האזורית ברנר: הבדיקה העלתה כי בשנים 2004-2008 התריע משרד הבריאות כמה פעמים על עלייה ברמת החנקות בקידוח השייך לספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי קבוצת שילר, השייך למועצה האזורית ברנר. בדצמבר 2005 נדרש ספק המים "להיערך בדחיפות עם מקור אספקת מים מאושר" שיענה על דרישות תקן החנקות החדש שהיה אמור להיכנס לתוקפו ביוני 2006.

הבדיקה העלתה כי לספק המים יש חיבור לרשת הארצית של חברת מקורות המזין את רשת המים לצורכי חקלאות, וכי חיבור זה אינו מקושר לרשת מי השתייה של הספק. נמצא כי בישיבה שהתקיימה בין משרד הבריאות לספק המים בפברואר 2007 נדרש הספק לתכנן ולהניח קו מים באורך 450 מטר עד לצומת מיהול עם מי הקידוח כדי שיוכל להתחבר לרשת הארצית. נציגי ספק המים מסרו באותה הישיבה כי בשל בניית שכונה חדשה "המחייבת שינוי קו קיים", הנחת הקו באורך 450 מטר לא תתבצע בזמן הקרוב. בשל אי-עמידה של ספק המים בדרישות משרד הבריאות פסל משרד הבריאות בפברואר 2007 את המים המסופקים מהקידוח לשתייה ולבישול. משרד הבריאות ציין במכתב הפסילה את "פרק הזמן הארוך מאז כניסת תקנת החנקות לתוקף והדיונים החוזרים עימכם בנושא, כאמור ללא התקדמות".

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית ברנר ולוועד המקומי קבוצת שילר על שלא פעלו על פי דרישותיו והנחיותיו של משרד הבריאות ולא אכפו על ספק המים למלא אחר דרישות משרד הבריאות ולהתחבר למקור מי שתייה חלופי, ובכך סיכנו את בריאות תושביהם. עוד העיר משרד מבקר המדינה למועצה האזורית ולוועד המקומי כי נוכח חובתם להסדיר אספקת מים בתחומם היה עליהם, בתיאום עם ספק המים, עם חברת מקורות ועם רשות המים, להביא לידי כך שבתחום הוועד המקומי יסופקו מים ראויים לשתייה, וזאת כדי להבטיח לתושביהם מי שתייה ממקור מאושר ובאיכות ראויה.

המועצה האזורית ברנר מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 כי הובא לידיעתה "כי נושא זה בא לאחרונה על פתרונו וכיום קיימת אספקת מים סדירה העומדת בתנאי התקן הרלבנטי". ספק המים ציין בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 כי הוא השלים את הפעולות הנדרשות וכי הוא עומד בדרישות לעניין אספקת מים. בתשובתה למשרד מבקר המדינה

ציננה רשות המים כי היא פעלה בשיתוף עם משרד הבריאות להקמת "צומת מיהול של המים המזוהמים במי מקורות" כדי לספק ליישוב מים ראויים לשתייה.

המועצה האזורית עמק חפר : הבדיקה העלתה כי במאי 2006 התריע משרד הבריאות על עלייה ברמת החנקות בשני הקידוחים השייכים לספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי כפר ידידיה, השייך למועצה האזורית עמק חפר. בדצמבר 2006 פסל משרד הבריאות את הקידוחים מלשמש מקור למי שתייה והודיע לספק המים כי עליו לפעול לאספקת מי שתייה ממקור חלופי.

עוד הועלה כי בשנים 2004-2006 התקיימו מגעים בין ספק המים לחברת מקורות בנוגע להתחברות לרשת המים הארצית. ביולי 2006 מסרה חברת מקורות לספק המים כי תכין תכנית שיפורט בה המתקנים ההנדסיים הדרושים לחיבור היישוב למערכת המים הארצית, והתכנית תוגש לבדיקה ולאישור של נציבות המים. ביוני 2007 אישרה חברת מקורות את תוואי קו המים שיונח מנקודת חיבור ספק המים לכפר ידידיה. על פי נתוני רשות המים וחברת מקורות, חיבור היישוב למקור מי שתייה חלופי צפוי להסתיים בסוף 2008, דהיינו כארבע שנים לאחר שספק המים פנה לחברת מקורות.

בתשובתה מסרה המועצה האזורית עמק חפר כי פנתה לספק המים כדי שיפעל לתיקון הליקויים.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 ציין ספק המים כי "לא ניתן להתעלם מכך שמקור מי השתייה היחיד של תושבי כפר ידידיה אינו עומד בתקן של משרד הבריאות" וכי "המים אינם ראויים לשתייה ולבישול". עוד ציין ספק המים כי חברת מקורות פועלת לחבר את היישוב לרשת המים הארצית, "אולם התהליך ארוך וממושך מעבר לצפי שניתן". ספק המים הוסיף וציין כי בד בבד עם מהלך ההתחברות לרשת המים הארצית הוא יזם "מהלך של טיוב ומיהול הבארות" וכי הוא נמצא בשלב התכנון של התהליך.

לדעת משרד מבקר המדינה, בשל היעדר מקור מי שתייה חלופי, מן הראוי להשלים בדחיפות את חיבור היישוב לרשת מי השתייה הארצית ולספק לו מים ראויים לשתייה.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית עמק חפר ולוועד המקומי כפר ידידיה כי נוכח חובתם להסדיר אספקת מים בתחומם היה עליהם - בתיאום עם ספק המים, עם חברת מקורות ועם רשות המים - לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שבתחום הוועד המקומי יסופקו מים ראויים לשתייה; זאת כדי להבטיח לתושביהם מי שתייה ממקור מאושר ובאיכות ראוייה.

משרד מבקר המדינה העיר לרשות המים על שלא פעלה מבעוד מועד בשיתוף פעולה עם ספקי המים הפועלים בתחום הוועד המקומי קבוצת שילר והוועד המקומי כפר ידידיה למציאת מקורות מי שתייה חלופיים, בעיקר נוכח העובדה כי היה ידוע לה שהשינוי ברמה המרבית המותרת של חנקות במים יגרום לפסילת קידוחי מי השתייה שלהם.

גם בשנים שקדמו למועד תום תקופת המעבר, מאי 2006, פסל משרד הבריאות מקורות מי שתייה בשל חריגה מריכוז החנקות המרבי שהיה מותר אז. הבדיקה העלתה כי בשל היעדר מקור מי שתייה חלופי המשיכו ספקי מים לספק מים לשתייה ממקורות מים שנפסלו. להלן דוגמה:

המועצה האזורית גן רווה : הבדיקה העלתה כי בשל חריגה מריכוז החנקות המרבי המותר פסל משרד הבריאות כבר בינואר 1996 את קידוח בית עובד ב', השייך לספק המים המספק

מי שתייה בתחום הוועד המקומי בית עובד, השייך למועצה האזורית גן רווה. נמצא כי עד למועד סיום הביקורת, מאי 2008, המשיך ספק המים לספק מי שתייה מהבאר שנפסלה.

עוד העלתה הבדיקה כי ביולי 2005 פנה משרד הבריאות לנציב המים דאז וציין כי ספק המים ממשיך לספק לתושבים מי שתייה מקידוח שנפסל "תוך התחמקות ממציאת פתרון חלופי שיענה על דרישות תקנות מי השתייה". עוד ציין המשרד כי הוא פעל "בכל דרך אפשרית" לכך שהיישוב יתחבר למערכת מי השתייה של חברת מקורות, המצויה בקרבת היישוב. עוד ביקש משרד הבריאות מנציבות המים לבדוק אפשרות לייעד את המים שנפסלו לשתייה לצורכי חקלאות בלבד, וכי עליה להתנות זאת ב"הפרדה פיזית בין מערכת ההשקיה ומערכת השתייה". משרד הבריאות אף ביקש מנציבות המים לקדם פתרון מדי של חיבור מושב בית עובד (להלן בחלק זה - המושב) לחברת מקורות, מאחר ש"מדובר במצב חריג ביותר בו יישוב ממשיך לספק מים בלתי ראויים לשתייה ומסכן את בריאות תושביו".

הועלה כי רק בספטמבר 2005 הודיעה נציבות המים לספק המים כי "בעקבות פסילת באר בית עובד לשתייה על ידי משרד הבריאות, נמליץ לנציב המים לבטל הקצבת מי הבאר לצורכי הבית ברשיון הפקה והספקה... החל משנת 2006". עוד הודיעה נציבות המים כי על ספק המים "לקדם את דבר ההתחברות למקור חליפי על מנת לספק לתושבי המושב את המים באיכות מי השתייה".

עוד הועלה כי רשות המים המשיכה להקצות לספק המים מי שתייה מהקידוח שנפסל, והיא אישרה זאת ברשיונות ההפקה והאספקה שהנפיקה לו בכל שנה ממועד הפסילה - מינואר 1996 ועד שנת 2008. נמצא כי הפעולות לחיבור המושב לרשת המים של חברת מקורות החלו בשנת 2007 והסתיימו ביוני 2008.

חברת מקורות מסרה בתשובתה מספטמבר 2008 כי המושב "עדיין לא התחבר לחיבור מקורות".

המועצה האזורית גן רווה מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 כי היא "התריעה לאורך כל התקופה" בפני הוועד המקומי ובפני ספק המים על הצורך להתחבר למקור מים חלופי, אולם ספק המים סירב לבצע זאת.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית גן רווה ולוועד המקומי בית עובד בחומרה על שבמשך כ-12 שנים אפשרו לספק לתושבי המושב מים שאינם ראויים לשתייה, ובכך סיכנו את בריאותם. עוד העיר משרד מבקר המדינה למועצה האזורית ולוועד המקומי כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד היה עליהם לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שספק המים יסדיר אספקת מים ראויים לשתייה בתיאום עם רשות המים; זאת כדי להבטיח לתושביהם מי שתייה ממקור מאושר ובאיכות ראויה.

המועצה האזורית מגידו: הבדיקה העלתה כי בשל ריכוז חנקות הגבוה כמעט פי שניים מהריכוז המרבי שנקבע בתקנות ובשל היעדר טיפול להרחקת חנקות פסל משרד הבריאות באוקטובר 2004 את אחד משני קידוחי מים השייכים לספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי משמר העמק, השייך למועצה האזורית מגידו. משרד הבריאות ציין בהודעת הפסילה כי ספק המים "ממשיך לספק מי שתייה שאינם עומדים בקריטריונים הקבועים בתקנות", ולכן משרד הבריאות אינו מאשר "את מקור המים... לאספקת מי שתייה".

הועלה כי כבר בתחילת שנות התשעים של המאה ה-20 התריע משרד הבריאות בפני ספק המים ובפני המועצה האזורית מגידו כי בקידוח יש ריכוז חנקות "גבוה מאוד עם מגמה של עליה". עד מועד הפסילה שב משרד הבריאות והתריע על כך ועל הסכנות הבריאותיות הטמונות בשימוש במי

השתייה המופקים מהקידוח לתושבים, ובעיקר לאוכלוסיית הפעוטות. גם לאחר הפסילה, ביוני 2006, במאי 2007 ובינואר 2008, חזר והבהיר משרד הבריאות כי מערכות המים בקיבוץ משמר העמק (להלן - הקיבוץ) פסולות מלשמש לאספקת מי שתייה וכי יש ליידע את תושבי הקיבוץ ואת אורחיו כי "המים הזורמים בברזים פסולים מלשמש מי שתייה", ועל ספק המים לדאוג לאספקת מים ממקור חלופי המאושר על ידי משרד הבריאות.

הבדיקה העלתה כי רק במהלך שנת 2007 החל ספק המים לפעול מול רשות המים ומול חברת מקורות לחיבור הקיבוץ לרשת אספקת מי השתייה האזורית שבאחריות חברת מקורות. בנובמבר 2007 אישרה רשות המים תכנית להקמת קו חדש המחבר את הקיבוץ למערכת המים האזורית שיזמה חברת מקורות, אולם התוואי הסופי טרם אושר. במועד סיום הביקורת, מאי 2008, טרם חובר הקיבוץ לרשת מי השתייה של חברת מקורות.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 ציינה המועצה האזורית מגידו כי אין בידה "ולו לאור היעדר מעורבותה במפעלי המים, את הידע המקצועי והתקציבים המתאימים לשם ביצוע הפיקוח". עוד הוסיפה וציינה המועצה האזורית כי מבדיקה שעשתה עם הוועד המקומי משמר העמק עלה כי הקיבוץ "פעל על-פי הנחיות משרד הבריאות, ובין היתר סיפק באופן תחליפי מי שתייה במיכליות לתושביו והתריע בפני התושבים תוך ניסיון לאיתור פיתרון קבוע לתושביו", וכי היא "פועלת כיום לסייע בידי הישוב לישוב פתרון קבוע".

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסר ספק המים כי הוא נקט כמה פעולות "במטרה להקטין את כמויות החנקות העלולות להגיע לקידוח" וכי התקין בבתיהם של "צרכני מים רגילים בישוב - כגון, בית התינוקות - מערכת טיהור" כדי לספק "מים נקיים במיוחד". ספק המים הוסיף וציין בתשובתו כי התכנית לחבר את הקיבוץ לקו המים של חברת מקורות אושרה, אולם בשל התנגדות יישוב סמוך לתוואי המוצע טרם אושר תכנון מפורט. ספק המים גם החליט על "התקנת מערכת התפלה למים הנשאבים מ"קידוח משמר העמק ב", והוא פועל להתקנת המערכת בשיתוף רשות המים.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית מגידו ולוועד המקומי משמר העמק על שבמשך שנים אפשרו לספק לתושבי הקיבוץ מים שאינם ראויים לשתייה, ובכך סיכנו את בריאותם. משרד מבקר המדינה הוסיף והעיר למועצה האזורית ולוועד המקומי כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד עליהם לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שספק המים יסדיר אספקת מים ראויים לשתייה בתיאום עם רשות המים; זאת כדי להבטיח לתושביהם מי שתייה ממקור מאושר ובאיכות ראויה.

לדעת משרד מבקר המדינה, המועצות האזוריות והוועדים המקומיים הפועלים בתחומן מוסמכים לקבוע את התנאים שבהם יש לספק מים לצרכנים, ובאחריותם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד. לפיכך היה על המועצה האזורית מגידו ועל הוועד המקומי משמר העמק לוודא כי הפעולות שנקט ספק המים להקטנת רמת החנקות יהיו על פי הדרישות וההוראות של משרד הבריאות, והיה עליהם לפעול למציאת פתרון חלופי קבוע לאספקת מים ראויים לשתייה.

משרד מבקר המדינה העיר לרשות המים כי על אף פניות חוזרות של משרד הבריאות, במשך שנים רבות היא נמנעה מלפעול מול ספקי המים של מושב בית עובד ושל קיבוץ משמר העמק למציאת מקורות מי שתייה חלופיים, וממילא לא פעלה בתיאום עם הוועדים המקומיים ועם המועצות האזוריות.

בתשובתה של רשות המים מאוגוסט 2008 צוין כי היא פעלה למציאת מקורות מים חלופיים, וכי כיום מחובר מושב בית עובד לרשת מי השתייה של חברת מקורות, ובקרוב יחובר לאותה הרשת קיבוץ משמר העמק. רשות המים הוסיפה וציינה בתשובתה כי חיבור צרכן המים למקור מים חלופי נמשך לעתים תקופה ארוכה, וזאת בשל קשיים הנדסיים, פיזיים וסטטוטוריים ובשל חוסר שיתוף פעולה של צרכן המים המיועד להתחבר למקור מים אחר.

מהאמור לעיל עולה שרשות המים אישרה הקצאת מים לצריכה ביתית - הכוללת מים לשתייה ולבישול - מקידוחים שנפסלו על ידי משרד הבריאות. רשות המים אף לא ציינה על גבי רישיונות ההפקה והאספקה את העובדה כי המים המופקים מקידוחים אלה אסורים לשתייה ולבישול. בכך היא אפשרה לספקי המים האמורים להמשיך לספק לצרכניהם מים בלתי ראויים לשתייה.

בתשובתה ציינה רשות המים כי "מנהל רשות המים לא מקבל דרישה מרשות הבריאות לבצע שינויים ברישיון ההפקה כך שייאסר על ספק המים לספק את המים הפסולים לשתייה לשימוש לצרכי בית אחרים (שירותים, גינון וכו')". עוד מסרה רשות המים כי רישיון ההפקה והאספקה שמועבר לספק המים "מסוייג לפי הנחיות רשות הבריאות"; כאמור, הסייגים שאליהם מכוונת רשות המים הוספו משנת 2008 רק לרישיונות ההפקה והאספקה של ספקי מים שאין להם מקור מי שתייה חלופי.

מהממצאים דלעיל עולה שספקי מים סיפקו מי שתייה ממקורות שנפסלו על ידי משרד הבריאות, וזאת הן בניגוד לתנאי רישיון ההפקה והאספקה שרשות המים הנפיקה להם, והן בניגוד לסייגים בנוגע לשימוש במים ממקור שנפסל על ידי משרד הבריאות, שהיא הוסיפה משנת 2008 לרישיונות ההפקה והאספקה של ספקי מים שאין להם מקור מי שתייה חלופי. משרד מבקר המדינה מעיר לרשות המים כי אינה אוכפת על ספקי מים את התנאים והסייגים שהיא עצמה קבעה.

פסילת קידוחים בשל פגיעה באזור (רדיוס) מגן⁴³

בסעיף 7 לתקנות לתפעולם ולתחזוקתם של קידוחים נקבע כי באזורי מגן א', ב' ו-ג' יחולו הגבלות על בנייה, התקנה או כל פעילות אחרת, העלולות לזהם את הקידוח, למעט באישור מיוחד של רשות הבריאות ובכפוף לנקיטת אמצעים מיוחדים למניעת זיהום הקידוח. בסעיף 2(א)(8) לתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה נקבע כי מים פסולים מלשמש מי שתייה אם רשות בריאות או ספק מים ראו כי יש חשש סביר שיש במים זיהום ועל כן הם עלולים לסכן את בריאות הציבור. הבדיקה העלתה כי משרד הבריאות פוסל קידוחים מלספק מי שתייה גם בשל חשש לזיהום המים בשל פגיעה באזור מגן. להלן דוגמה:

עיריית טייבה: על פי רישיונות ההפקה והאספקה שהנפיקה רשות המים לעיריית טייבה (להלן בחלק זה - העירייה), מקורות מי השתייה שלה הם קידוחי טייבה א' וטייבה ב', שבבעלות העירייה. נמצא שחברה פרטית (להלן - החברה) סיפקה לעירייה מי שתייה מקידוח שבבעלותה (להלן - הקידוח הנוסף). הועלה כי במהלך שנת 2004 נבנתה תחנת דלק בתחום רדיוס המגן של הקידוח הנוסף ללא אישור משרד הבריאות, וכי העירייה הודיעה למשרד הבריאות כי הפסיקה את אספקת מי השתייה מהקידוח הנוסף. בעקבות כך הפסיק משרד הבריאות לדרוש לבצע בדיקות

איכות מים במי הקידוח הנוסף. בפברואר 2006 שוב הודיעה העירייה למשרד הבריאות שאין לה צורך במי השתייה המופקים מהקידוח הנוסף וכי היא מעוניינת בקידום אישור להקמת תחנת הדלק. במאי 2006 פסל משרד הבריאות את הקידוח הנוסף מלספק מי שתייה.

נמצא כי ביולי 2007, כשנה לאחר שהקידוח הנוסף נפסל מלספק מי שתייה, פנתה החברה למשרד הבריאות והודיעה כי היא ממשיכה לספק לעירייה מי שתייה מהקידוח האמור וכי העירייה מעוניינת להשמיש את הקידוח לאספקת מי שתייה. בספטמבר 2007 הודיע משרד הבריאות לרשות המים כי הקידוח הנוסף נפסל, ומאחר שהקידוח מחובר לרשת מי השתייה של העירייה, על רשות המים "לאכוף את פסילת הקידוח ולוודא ניתוק מרשת האספקה".

באוקטובר 2007 כתבה רשות המים למשרד הבריאות כי עד שנת 2001 הייתה הקצאת המים מהקידוח האמור "למטרות בית וחקלאות", ומשנת 2002 הקצאת המים שברישיון היא "למטרות חקלאות בלבד". עוד ציינה רשות המים כי על פי רישומיה, "הבאר שבנדון הפסיקה להפיק מים בשנת 2005". הודעת רשות המים שלפיה הקידוח אינו מפיק מים משנת 2005 אינה תואמת את הודעת החברה למשרד הבריאות מיולי 2007, שלפיה היא מספקת מי שתייה לעירייה מאותו קידוח.

מהאמור לעיל עולה כי משנת 2002 סיפקה העירייה לתושביה מי שתייה ממקור שיועד על ידי רשות המים למטרות חקלאות בלבד. רק בשנת 2006, דהיינו כארבע שנים לאחר שרשות המים ביטלה את ההקצאה לצריכה ביתית ברישיון ההפקה והאספקה של החברה, פסל משרד הבריאות מקור זה מלשמש מקור למי שתייה.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית טייבה בחומרה על כי במשך שנים היא רכשה מהחברה בעלת הקידוח הנוסף מי שתייה, וזאת בניגוד לתנאי רישיון ההפקה והאספקה שהנפיקה רשות המים. עוד העיר משרד מבקר המדינה לעירייה על כי המשיכה לרכוש ולספק לתושביה מי שתייה מהקידוח האמור גם לאחר שמשרד הבריאות פסל אותו בשנת 2006 מלשמש מקור למי שתייה, ובכך סיכנה את בריאותם. בהיותה ספק מים, מחובתה של עיריית טייבה לספק לתושביה מי שתייה ממקור שאישר משרד הבריאות ועל פי תנאי רישיון ההפקה והאספקה שהוציאה לה רשות המים.

בתשובתה ציינה רשות המים כי היא פעלה כדי שלא לאפשר לחברה לספק מי שתייה לעיריית טייבה וכי בשלב כלשהו אף "סגרה את הבאר".

משרד מבקר המדינה העיר לרשות המים על שלא פעלה עוד בשנת 2002 לאכיפת תנאי רישיון ההפקה והאספקה שהנפיקה לעיריית טייבה ולחברה שהיא בעלת הקידוח הנוסף כדי למנוע מהן לספק לשתייה מים המיועדים לצריכה חקלאית. רשות המים צריכה לאכוף את קיום תנאי הרישיון שקבעה הן על העירייה והן על החברה.

פסילת מי שתייה ממקור עילי

תקנות בריאות העם קובעות כי על כל ספקי המים, בהם גם ספקי מי שתייה ממקור עילי, לחטא באופן קבוע ורציף את מי השתייה שהם מספקים. מספקי מי שתייה ממקור עילי דורש משרד

הבריאות גם להקים מתקני סינון המיועדים להפחית את עכירות⁴⁴ מי המקור לרמה הנדרשת בתקנות בריאות העם. דרישה זו מבוססת על סעיף 2(ב)(3) לתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה, הקובע כי אם המים נפסלו מלשמש מי שתייה, יוכל הספק לחדש את אספקתם "לאחר קבלת אישור מאת רשות בריאות, ולאחר ביצוע הוראות רשות הבריאות".

מנתוני משרד הבריאות עלה כי בשנים 1990-2007 פסל משרד הבריאות 17 מקורות מים עיליים מלשמש מקור מי שתייה. הגורם המרכזי לפסילת מקור מים עילי כמקור מי שתייה היה חריגה בזיהום המיקרוביאלי שנבעה הן - ובעיקר - מאי-חיטוי קבוע ורציף של מי המקור כנדרש בתקנות, והן מרמת עכירות גבוהה, שסיבתה היעדר מתקני סינון.

המועצה האזורית הגליל העליון: הבדיקה העלתה כי בכמה יישובים בתחום המועצה האזורית הגליל העליון סופקו מי שתייה עכורים בשל אי-הקמת מתקני סינון למי השתייה שהפיקו ספקי המים של אותם היישובים מנחלים וממעיינות בגליל העליון, זאת אף על פי שמשרד הבריאות פנה בעניין זה בדרישות חוזרות ונשנות הן למועצה האזורית והן ליישובים משנת 1999 והלאה.

עוד העלתה הבדיקה כי בפברואר 2004 פסל משרד הבריאות את מי השתייה המסופקים בתחום הוועדים המקומיים גונן, דפנה, להבות הבשן ומעיין ברוך, השייכים למועצה האזורית הגליל העליון. זאת משום שספקי המים שלהם לא פעלו להקמת מתקני סינון וחיטוי או להתחברות למקור מי שתייה חלופי, בניגוד להתחייבויות שמסרו למשרד הבריאות בשנים קודמות. נמצא כי בסוף שנת 2006 אישר משרד הבריאות את מתקני הסינון והחיטוי שהקימו ספקי המים של היישובים גונן ודפנה. עוד נמצא כי ספקי המים של היישובים להבות הבשן ומעיין ברוך התחברו למקור מים חלופי ביולי 2006 ובאוגוסט 2007, בהתאמה.

מהאמור לעיל עולה כי במשך שנים רבות סופקו ביישובים האמורים מי שתייה ברמת עכירות גבוהה שהייתה עלולה לגרום לזיהום מיקרוביאלי של המים, ובכך סוכנה בריאות התושבים של אותם יישובים. יצוין כי גם לאחר שפסל משרד הבריאות את המים מלשמש מי שתייה המשכו ספקי המים של היישובים האלה לספקם לצורך זה במשך כמה שנים, וזאת בלי שמשרד הבריאות נקט נגדם פעולות אכיפה.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית הגליל העליון ולוועדים המקומיים גונן, דפנה, להבות הבשן ומעיין ברוך על שבמשך שנים רבות אפשרו לספק לתושביהם מי שתייה ברמת עכירות גבוהה מהמותר בתקנות - רמת עכירות שהייתה עלולה לגרום בהם לזיהום מיקרוביאלי. אספקת מי שתייה ברמת עכירות הגבוהה מהמותר במשך שנים רבות אינה עולה בקנה אחד עם חובתם של המועצה האזורית ושל הוועדים המקומיים האמורים למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד, שכן מים כאלה עלולים לסכן את בריאות התושבים.

44 עכירות היא מדד להימצאות חלקיקים קטנים במים, שאף על פי שהם כשלעצמם אינם מזיקים בהכרח, הם יכולים לשמש מסתור לחיידקים ולנגיפים ולהגן עליהם מפני פעולת החיטוי המבוצעת על ידי הכלור שבמים. על פי התקנות לאיכות תברואית של מי שתייה, התוספת השנייה - פרמטרים בעלי השפעה אורגנולפטית, הרמה המרבית של עכירות במי שתייה היא 1 יע"ן (יחידות עכירות נפלוטריות).

המועצה האזורית הגליל העליון מסרה בתשובתה למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 (להלן - תשובת המועצה האזורית הגליל העליון) כי במקרים שבהם הודיע משרד הבריאות למועצה על עכירות יתר שחייבה להרחיק את מי שתייה היא פעלה לאלתר, הודיעה לציבור על איסור שתיית המים וסיפקה מים באמצעות מכליות. עוד מסרה המועצה האזורית בתשובתה כי משנת 2004 והלאה היא דואגת לכך שבכל היישובים יוקמו מתקני סינון או שהיישובים יחוברו למקור מים חלופי, והיא מסייעת להם בכך, גם כספית.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסר הוועד המקומי גונן כי לאחר שקיבל את דרישת משרד הבריאות להקים מערכת סינון למי השתייה הוא הקים בשנת 2006 מתקן סינון. עוד מסר הוועד המקומי גונן כי בתקופה שבה נמדדה עכירות חריגה הוא דאג, בסיוע המועצה האזורית, להביא מים ראויים לשתייה במכלים.

הוועד המקומי להבות הבשן מסר בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 כי כבר בשנת 2003 הוא החל לבחון חלופות לאספקת מי שתייה ליישוב. עוד הוסיף הוועד המקומי כי מתקן סינון וחיטוי למי המעיינות המקומיים שתוכנן לבקשתו קיבל את אישור משרד הבריאות, אך המיקום שהוצע להקמתו לא אושר על ידי הוועדה המקומית לתכנון ובנייה הגליל העליון. בהיעדר מיקום חלופי מתאים התחבר היישוב ביולי 2006 למקור מי שתייה חלופי.

לדעת משרד מבקר המדינה, על משרד הבריאות לשקול לעגן בתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה את החובה לסנן מים ממקור עילי כתנאי לאספקתם כמי שתייה.

משרד מבקר המדינה מעיר למשרד הבריאות כי לנוכח הממצאים שהועלו בעניין אספקת מי שתייה ממקור מים שנפסל, עליו לפעול באמצעים הנתונים בידיו לאכוף על מפרי החוק את פקודת בריאות העם, לרבות נקיטת פעולות לצורך העמדתם לדין, וזאת כדי למנוע אספקת מי שתייה ממקור שנפסל.

אספקת מי שתייה ממקור לא מאושר

בסעיף 7 לתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה נקבע כי "לא יספק ספק מי שתייה ממקור מים (להלן - מקור מי שתייה) אלא אם כן רשות בריאות אישרה את מקור המים לכך". עוד נקבע כי "רשות בריאות לא תאשר מקור מי שתייה אם נתקיים בו אחד מאלה: (1) המים פסולים לשמש מי שתייה או אינם ראויים לשמש מי שתייה; (2) תוצאות הבדיקות המיקרוביאליות או הכימיות מעלות חשש סביר שהמים עלולים לסכן את בריאות הציבור". עוד מחייבות התקנות לבצע בדיקות איכות מים תקופתיות במקור מי שתייה מאושר, לפיכך למשרד הבריאות אין מידע באשר לאיכותם התברואית של מים המסופקים ממקורות שהוא לא אישר. אספקת מי שתייה ממקור לא מאושר עלולה לסכן את בריאות הציבור המשתמש במים אלה לשתייה ולבישול.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

הבדיקה העלתה כי בכמה יישובים מסופקים לתושבים מי שתייה ממקור מים שלא אושר על ידי משרד הבריאות לשמש מקור מי שתייה. להלן כמה דוגמאות:

אספקת מי שתייה מהדן המערבי: מפעל המים חצבני-דן⁴⁵ (להלן - מפעל המים) מספק מים הנשאבים מנחל דן (המכונה "הדן המערבי") לכמה יישובים ועסקים בתחום המועצות האזוריות הגליל העליון ומבואות החרמון. הבדיקה העלתה כי מהנחל נשאבים מים לצורך גידול מזורז של דגים בבקכות הדגים של אחד היישובים, וכי מי הנקז של בקכות הדגים מוחזרים לנחל בנקודה הנמצאת לפני נקודת השאיבה של מפעל המים.

הועלה כי בנובמבר 2002 הודיע משרד הבריאות לנציבות המים כי "יש סימני שאלה" בעניין איכות המים, וכי לחוות הדגים יש "תרומה... בזיהום המים", ולכן דרוש לסנן את המים ולחטא את מקורם. בינואר 2003 מסר משרד הבריאות לנציבות המים כי הפתרון המועדף על ידו הוא "אספקת מים ליישובי האיזור מקידוחים" וכי בעדיפות שנייה הוא מדרג את "שאיבת המים לפני חוות הפורלים. בדרך זו אנו נמנעים מהחשש הקיים בדבר הורמונים, אנטיביוטיקה וכל דבר אחר העלול להתוסף למים לאחר חוות הפורלים".

במרס 2005 ביקש משרד הבריאות מנציבות המים כי "תדאג לאספקת מים המיועדים לשתייה לפני בקכות הדגים" והוסיף כי הוא ממליץ לא לאשר "אספקת מים המיועדים לשתייה לאחר בקכות הדגים". באוגוסט 2005 פנה משרד הבריאות שוב לנציבות המים כדי לקבל הבהרות כיצד היא "פועלת לשינוי מקור אספקת המים ליישובים המקבלים מי הדן המערבי לשתייה". באוקטובר 2007 חזר משרד הבריאות על עמדתו כי "מקור מי הדן המערבי שלאחר בקכות הדגים, לא אושר על ידי משרד הבריאות לשתייה".

בפברואר 2008 עדכנה רשות המים את משרד הבריאות בדבר הפעולות שביצעה על מנת להבטיח אספקת מים לצריכה ביתית ותעשייתית ביישובי אצבע הגליל. במכתבה ציינה רשות המים, בין היתר, כי העתקת נקודת התפסה של מפעל המים אל לפני בקכות הדגים "אינו נראה רעיון ישים" וכי "ניתן לתת פתרון חלופי בלוח זמנים של כ-9 חודשים לכל אחד מספקי המים המספקים מי שתייה במורד בקכות הדגים".

בעקבות הביקורת כתב מפעל המים ביולי 2008 למושב בית הלל לו הוא מספק מים, בין היתר, כי מפעל המים "מספק מים לשימוש חקלאי בלבד ואינו אחראי לטיב המים", וכי זה שנים רבות חלק מצרכני מפעל המים "משתמשים במים שהם מקבלים מחצבני דן כמקור למי שתייה".

במועד סיום הביקורת, מאי 2008, נמצא כי טרם ניתן מענה לבעיה.

בנובמבר 2007 הגישה פיתוח הגליל אגודה שיתופית חקלאית בע"מ (להלן - פיתוח הגליל) שהינה אחד מצרכני מפעל המים המספקת מי שתייה, עתירה לבג"ץ⁴⁶ כנגד משרד הבריאות, בין היתר, בעניין אישור מקור המים ממנו היא מספקת מי שתייה.

בתשובתה של פיתוח הגליל למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 נמסר, בין היתר, כי "האמירה כאילו לחוות הדגים יש תרומה משמעותית בזיהום המים אינה מבוססת" וכי מעולם לא נבדק באופן כמותי האם יש בכלל תרומה כלשהי של זיהום מבריכות הדגים למקור המים, ואם יש, האם היא משמעותית". עוד מסרה פיתוח הגליל כי על פי חוות דעת שקיבלה "אין לבריכות הדגים תרומה לזיהום המים".

45 אגודה שיתופית חקלאית להספקת מים בע"מ.

46 בג"ץ 10069/07 פיתוח הגליל אגודה שיתופית בע"מ נגד משרד הבריאות. יצוין כי הנקודה ממנה נשאבים המים המסופקים על ידי פיתוח הגליל ממוקמת לאחר בריכות הדגים.

בתשובתו של הוועד המקומי בית הלל למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 נמסר כי החל מאפריל 2007 "לא נמצאו שום ממצאים חריגים באיכות מי השתייה של המושב והמים המסופקים הינם בהתאם לדרישות משרד הבריאות עפ"י התקנים במדינת ישראל". עוד ציין הוועד המקומי כי הוא "נמצא בקשר עם חברת מקורות" לצורך התחברות המושב לאספקת מים באמצעותה.

במועד סיום הביקורת, מאי 2008, ההליך בבג"צ, שבו עתידות להתברר, בין היתר, המחלוקות בין פיתוח הגליל למשרד הבריאות בנושא זה, תלוי ועומד.

המועצה האזורית עמק חפר: הבדיקה העלתה כי בתחום הוועד המקומי כפר ויתקין, השייך למועצה האזורית עמק חפר, מספק ספק המים מי שתייה שמקורם בבארות חקלאיות - בארות שאינן מאושרות על ידי משרד הבריאות לשמש מקור למי שתייה. עוד העלתה הבדיקה כי באזור המגורים של כפר ויתקין (להלן בחלק זה - המושב) מסופקים מי שתייה שמקורם ברשת המים הארצית של חברת מקורות, אולם רשת זו מופרדת מהרשת לצריכה חקלאית באמצעות מגופים ולא על ידי ניתוק פיזי, וזאת בניגוד לדרישת משרד הבריאות ממאי 2005.

הועלה כי בדיון שהתקיים במאי 2006 הודיע משרד הבריאות לנציבות המים, בין היתר, כי מי השתייה המסופקים בתחום המושב "אינם בטוחים לשתייה ועלולים לגרום לתחלואה אצל צרכני המים". בדיון הוחלט "לספק לתושבים בישוב מים מרשת מקורות בלבד" וכי המושב יעביר למשרד הבריאות תכנית הכוללת לוח זמנים לאספקת מי שתייה לאחר הפרדת רשתות המים.

בנובמבר 2007 הודיע משרד הבריאות למושב כי "האחריות על אספקת המים היא על ספק המים" וכי המושב נדרש "לקדם פתרון לאספקת מי שתייה מאושרים ולבצע הפרדה בין רשת מי השתייה לרשת החקלאית והתעשייתית". בשיבה מינואר 2008 שוב נדרש המושב להגיש לאלתר תכנית מפורטת להסדרת אספקת מי השתייה, הכוללת לוח זמנים לביצוע. במועד סיום הביקורת, מאי 2008, טרם הסדיר המושב את הפרדת רשתות המים כפי שדרש משרד הבריאות, ולחלקים מהמושב עדיין מסופקים מים מבאר חקלאית כמי שתייה.

בתשובתה הודיעה המועצה האזורית עמק חפר כי פנתה לספק המים לפעול לתיקון הליקויים שצינו בדוח זה של מבקר המדינה.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסר ספק המים כי הכין תכניות שמטרתן "הכשרת הבארות ו/או פסילתן, כולן או חלקן" וכי התכניות הועברו למשרד הבריאות, וזה שלח תגובה ובה דרישות נוספות. לעניין הפרדת רשתות המים באזור המגורים ציין ספק המים כי באזור המגורים יש עדיין רפתות ולולים המחייבים "אספקת מים רציפה ותמידית". ניתוק פיזי של הבארות על פי דרישות משרד הבריאות "יביא לכך שלא תהיה מערכת גיבוי לאספקת מי שתייה על ידי מקורות".

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית עמק חפר ולוועד המקומי כפר ויתקין כי לנוכח חובתם להסדיר אספקת מים ולמנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד עליהם להביא לידי כך שבכל תחום הוועד המקומי יספק מי שתייה רק ממקור מאושר. עליהם לדאוג לכך שספק המים ימלא אחר דרישות משרד הבריאות לנתק באופן פיזי את רשת מי השתייה מהרשת החקלאית, וזאת כדי שלא לסכן את בריאות המשתמשים במי השתייה.

בתשובתה מסרה רשות המים כי בארות המים של כפר ויתקין אושרו לשימוש "ביתי וחקלאי", ובשנת 2006 החל משרד הבריאות בתהליך - "שלא הסתיים עד היום" - לאישור הבארות כמקור מי שתייה. עוד מסרה רשות המים כי לא קיבלה ממשרד הבריאות שום דרישה לפסול את

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

הקידוחים מלשמש מקור מי שתייה ולא התבקשה על ידו לבצע שינויים ברישיון ההפקה והאספקה של ספק המים.

משרד מבקר המדינה העיר לרשות המים כי למרות הודעת משרד הבריאות ממאי 2006, שלפיה ספק המים מספק מי שתייה מרשת חקלאית לא מאושרת, היא לא פעלה לאכוף עליו את תנאי רישיון ההפקה והאספקה כדי למנוע ממנו לספק מים המיועדים לצריכה חקלאית כמי שתייה. על רשות המים לאכוף על ספק המים את קיום תנאי הרישיון שקבעה.

המועצה המקומית בסמ"ה : ביישוב ברטעה (להלן בחלק זה - היישוב) שבמועצה המקומית בסמ"ה מי השתייה מסופקים לצרכנים ישירות על ידי אגודות מים פרטיות. אגודת מים פרטית אחת (להלן - האגודה) מספקת מי שתייה שמקורם ברשת הארצית של חברת מקורות ובמעין הנמצא בתחום היישוב. נמצא כי משרד הבריאות לא אישר את המעין כמקור למי שתייה. יתרה מכך, על פי רישיון ההפקה והאספקה שקיבלה האגודה מרשות המים, המים המופקים מהמעין מיועדים לצורכי חקלאות בלבד.

הבדיקה העלתה כי ברוב הבדיקות שעשה משרד הבריאות במי השתייה שסיפקה האגודה בשנים 1995-2007 התקבלו תוצאות המעידות על זיהום חריג שמקורו במעין. משרד הבריאות דרש מהאגודה כמה פעמים, מדצמבר 1995 ואילך, שתנתק את המעין מרשת מי השתייה ותספק לצרכנים רק מים שמקורם ברשת הארצית של חברת מקורות. במרס 2007 שוב הודיע משרד הבריאות לאגודה כי היא נדרשת "להפסיק את אספקת המים לשתיה שמקורם ממעין ברטעה ללא כל דיחוי", וכן שעליה להעביר למשרד הצהרה, עוד באותו חודש, על כי ניתקה ניתוק פיזי את צנרת המים המחוברת למעין ממערכת מי השתייה של היישוב. עוד הודיע משרד הבריאות כי "במידה ולא תעשו כן, ננקוט בכל האמצעים העומדים לרשותנו כנגדכם". נמצא כי באוקטובר 2007, במרס 2008 וביוני 2008 דרשה המועצה המקומית מהאגודה להפסיק לספק מי שתייה שמקורם במעין.

בתשובתה של המועצה המקומית בסמ"ה למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 נמסר כי מנובמבר 2007 מספקת האגודה מי שתייה שמקורם ברשת הארצית של חברת מקורות.

משרד מבקר המדינה מעיר למועצה המקומית בסמ"ה כי תשובתה מאוגוסט 2008 לפיה האגודה מספקת מי שתייה של חברת מקורות מנובמבר 2007, אינה עולה בקנה אחד עם דרישותיה מהאגודה ממרס ומיולי 2008 להפסיק לספק מי שתייה מהמעין. משרד מבקר המדינה מוסיף ומעיר למועצה המקומית על כך שבמשך 13 שנים לא מנעה בעד האגודה מלספק לחלק מתושביה מי שתייה מזוהמים שמקורם לא אושר על ידי משרד הבריאות כמקור מי שתייה.

עוד העיר משרד מבקר המדינה למועצה המקומית כי לנוכח חובתה למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד היה עליה להביא לידי כך שבכל תחום המועצה יסופקו מי שתייה ממקור מאושר. כמו כן היה עליה לדאוג לכך שהאגודה תמלא אחר דרישות משרד הבריאות ותנתק את המעין מרשת מי השתייה וללא עיכוב, וזאת כדי שלא לסכן את בריאות המשתמשים במי השתייה.

בתשובתה של רשות המים צוין כי מקורות המים של האגודה היו חברת מקורות והמעין, ומהם היא סיפקה מים לצרכניה "לחקלאות ולבית". רשות המים הוסיפה כי אין באפשרותה לדעת מאיזה מקור מספקת האגודה "מים לבית" בברטעה.

משרד מבקר המדינה העיר לרשות המים כי לא פעלה לאכוף על האגודה את תנאי רישיון ההפקה והאספקה כדי למנוע ממנה לספק לשתייה מים המיועדים לצריכה חקלאית. על רשות המים לאכוף על האגודה את קיום תנאי הרישיון שקבעה.

משרד מבקר המדינה העיר למשרד הבריאות כי לנוכח הממצאים שהועלו בעניין אספקת מי שתייה ממקור לא מאושר עליו להפעיל את האמצעים הנתונים בידיו לאכוף את פקודת בריאות העם על מפרי החוק המספקים מי שתייה ממקור לא מאושר, לרבות נקיטת פעולות לצורך העמדתם לדין. עוד העיר משרד מבקר המדינה למשרד הבריאות כי במקרים שבהם מסופקים מי שתייה ממקור לא מאושר יש לוודא שהמידע יועבר גם לידעת צרכני המים.

בתשובתו מסר משרד הבריאות כי יעביר ללשכות המחוזיות הנחיה שלפיה במקרים שבהם מסופקים מי שתייה ממקור לא מאושר יועבר המידע גם לידעת צרכני המים.

הממצאים שעלו בבדיקת נושא הבטחת איכות המים במקורות מי השתייה מעידים, בין היתר, על ליקויים בתיאום ובשיתוף הפעולה בין משרד הבריאות ובין רשות המים בנושא אכיפת פקודת בריאות העם וחוק המים, אכיפה שמטרתה להבטיח לצרכנים אספקת מים ראויים לשתייה.

בתשובתה הנוספת של רשות המים מדצמבר 2008 צוין כי "משמעות האכיפה של תנאי רישיון ההפקה ... הינה סגירת מקור המים המספק מים לבתים של הצרכנים ואי אספקת מים לצרכי סניטציה, והדבר עלול לסכן את בריאות הציבור במידה".

לדעת משרד מבקר המדינה, על משרד הבריאות ורשות המים לתת את דעתם לסיכון הבריאותי שעלול לנבוע מהעדרן של רשתות מים נפרדות לשימושים השונים הנכללים ב"צריכה ביתית".

בתשובתו מסר משרד הבריאות כי לאחרונה החל לקיים פגישות עם רשות המים כדי לטפל בנושאים שהועלו בביקורת ולנסות למצוא להם פתרון מוסכם.

מהממצאים ומהתשובות שמסרו משרד הבריאות ורשות המים בנוגע לרישיונות ההפקה והאספקה שמנפיקה רשות המים עלה שמלבד שתייה ובישול, למים לצריכה ביתית מיועדים עוד שימושים

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

(למשל מקלחת, הדחה, שטיפה וגינון). משום כך מקור מים שמשרד הבריאות לא אישר כמקור מי שתייה או שנפסל על ידו מלשמש מקור מים לשתייה ולבישול יכול להמשיך ולשמש מקור מים לצריכה ביתית.

לדעת משרד מבקר המדינה, בהיעדר רשתות מים נפרדות לשימושי המים השונים הנכללים ב"צריכה ביתית" ולנוכח הסיכון הבריאותי הנובע מכך, מן הראוי לקבוע שכל המים המוקצים לצריכה ביתית יהיו באיכות מי שתייה.

הבטחת איכות מי השתייה במערכות האספקה

מערכת אספקת מי שתייה מורכבת מבכרות אגירה, מתחנות שאיבה ומקווי מים המובילים את מי השתייה ממקורות המים אל צרכני המים. הבטחת איכות מי השתייה במערכת האספקה מתבצעת על ידי ספקי המים באמצעות פעולות תחזוקה וניטור המפורטות בתקנות לאיכותם התברואית של מי שתייה, בתקנות בריאות העם (מערכות בכרה למי שתייה), התשמ"ג-1983 (להלן - תקנות למערכות בכרה) ובהנחיות משרד הבריאות לניקוי וחיטוי מערכות אספקת מים מאוקטובר 2004 (עודכנו בנובמבר 2007) (להלן - הנחיות לניקוי ולחיטוי).

ברייכות אגירה למי שתייה

בכרות אגירה למי שתייה (להלן - בכרות או מגדלי מים) אוגרות מי שתייה שהופקו או נרכשו על ידי ספק המים. הבכרות משמשות לוויסות זרימת המים במערכת על ידי אגירת מים בשעות שפל בצריכה ואספקתם בשעות צריכת שיא. כמו כן, מיומן הטופוגרפי מאפשר לשמור על הלחץ במערכת האספקה ללא צורך במשאבות להגברת הלחץ. הבכרות, בניגוד לצנרת שפועל בה לחץ המונע חדירת מזהמים מהחוץ, אינן אטומות לגמרי. אי לכך מניעת זיהום המים במערכת האספקה תלויה בכך שהבכרות יוקמו, יתוחזקו ויופעלו על פי התקנות.

בתקנות למערכות בכרה נקבעו, בין היתר, הוראות לתחזוקה הפיזית של מבנה הבכרה והחצר המקיפה אותו, לאופן השטיפה והחיטוי של הבכרה, לתדירות השטיפה והחיטוי ולאופן החזרת הבכרה לשימוש לאחריהם.

ביוני 2003 הפיץ המטה המתאם לביטחון מים שברשות מים בשעת חירום⁴⁷ הנחיות לתכנון מיון מתקני מים⁴⁸ (להלן - הנחיות למיון מתקני מים) הכוללות, בין היתר, הנחיות להגנה על הבכרות, וזאת כדי למנוע מצב שבו גורמים עוינים ינסו לנצל את הבכרות להחדרת רעלים למערכת מי השתייה.

47 ועדה בין-משרדית לטיפול בשמירת המים מפני פיגועים ובראשה מנהל הרשות הממשלתית למים ולביוב בתפקידו כראש הרשות למים בשעת חירום.

48 נוהל בין-משרדי מס' 02-05-2003-1.

תחזוקה שוטפת של בריכות

בסעיף 23 לתקנות למערכות בריכה נקבע כי תחזוקת הבריכה תיעשה כדלקמן: "א) פתחי הכניסה לבריכה ולמחסן ושערי החצר יהיו סגורים ונעולים בכל עת פרט לזמן שעובדים בה. (ב) החצר תוחזק נקיה מעשב, פסולת וכל חפץ שאינו דרוש להחזקת הבריכה ולהספקת מים סדירה. (ג) מערכת הבריכה תוחזק במצב תקין וראוי לשימוש; מיתקן או אבזר שיצא מכלל שימוש מסיבה כלשהי יוחלף."

הבדיקה העלתה כי רשויות מקומיות אינן מתחזקות את הבריכות שבבעלותן כנדרש בתקנות למערכות בריכה. כך למשל בנובמבר 2007 מצא משרד הבריאות ליקויים בתחזוקת שלוש הבריכות של עיריית תמרה: נזילות בדפנות של שתי בריכות, פתחי האוורור אינם מרושתים והיעדר חסימה בפתח צינור הניקוז של אחת הבריכות; כמו כן בפברואר 2007 מצא המשרד ליקויים בתחזוקת הבריכה של המועצה המקומית בועיינה-נוג'ידאת: מכסה פתח הבריכה אינו אטום, הסולם הפנימי חלוד ובמצב התפוררות ואין ברזי דיגום. הבדיקה העלתה כי במועד סיום הביקורת, מאי 2008, טרם תוקנו הליקויים.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית תמרה ולמועצה המקומית בועיינה-נוג'ידאת על שלא תחזקו את הבריכות המספקות מי שתייה לתושביהן כנדרש בתקנות למערכות בריכה ועל פי הודעת משרד הבריאות, ובכך סיכנו את בריאותם. כספקי מים, מחובתן של העירייה ושל המועצה המקומית לתחזק את הבריכות שבבעלותן כנדרש בתקנות ועל פי הוראות משרד הבריאות; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים על ידיהן.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסרה עיריית תמרה כי אחת הבריכות "תושבת בשבועות הקרובים ותנותק מרשת המים", וכי היא החלה לבצע פעולות תחזוקה בשתי הבריכות האחרות. המועצה המקומית בועיינה-נוג'ידאת מסרה בתשובתה מיולי 2008 כי היא החלה להשתמש בבריכה חדשה.

שטיפה וחיטוי בריכות

בתקנות למערכות בריכה נקבע כי לא יסופקו מים לציבור מבריכה אלא לאחר שנשטפה וחוטאה. עוד נקבע בתקנות כי תדירות השטיפה והחיטוי של הבריכה תיקבע על פי מקור המים שבבריכה, כך שבבריכות שאוגרות מים עיליים או מים עיליים מהולים במי תהום יישטפו ויחוטאו פעמיים בשנה, ואילו בריכות שאוגרות מי תהום בלבד יישטפו ויחוטאו פעם בשנתיים. תוספת ב' לתקנות למערכות בריכה מפרטת את אופן השטיפה והחיטוי. בהנחיות לניקוי וחיטוי נקבע, בין היתר, כי השטיפה והחיטוי יבוצעו על ידי מי שהוסמך לכך על ידי משרד הבריאות, וכי ספק המים ידווח למשרד הבריאות על ביצוע השטיפה והחיטוי.

הבדיקה העלתה כי יש רשויות מקומיות שאינן שוטפות ואינן מחטאות את הבריכות שבבעלותן. לדוגמה, עיריית קרית אונו לא שטפה ולא חיטאה את הבריכה שלה במשך כשבע שנים (משנת 1998 ועד שנת 2005), ולאחר ששטפה וחיטאה אותה בשנת 2005 לא עשתה זאת שוב עד מועד סיום הביקורת, מאי 2008, אף על פי שהיא צריכה לעשות זאת פעם בשנתיים; עיריית צפת לא שטפה ולא חיטאה את שלוש הבריכות שלה משנת 2004 ועד מועד סיום הביקורת, אף על פי שגם היא צריכה לעשות זאת פעם בשנתיים.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריות קרית אונו וצפת על שלא שטפו ולא חיטאו את הבכרות שבבעלותן כנדרש בתקנות למערכות בכרה, ובכך סיכנו את בריאות תושביהן, שהם צרכני מי השתייה שבאותן בכרות. כספקי מים, מחובתן של העיריות לשטוף ולחטא את הבכרות שבבעלותן בתדירות שנקבעה בתקנות ועל פי הוראות משרד הבריאות; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה שהן מספקות.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסרה עיריית קרית אונו כי תכננה לשפץ, לנקות ולחטא את הבכרה בשנת 2007, לכשתושלם בנייתה של בכרה חדשה. בשל עיכוב בהשלמת בנייתה של הבכרה החדשה נאלצה עיריית קרית אונו לדחות את ניקוי הבכרה עד לאחר שתושלם בניית הבכרה החדשה.

בתשובתה של עיריית צפת למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 נמסר כי עם הקמת תאגיד מים אזורי ביוני 2008 והעברת הטיפול בנושא המים והביוב בתחום עיריית צפת לאחריותו, נשטפו וחוטאו שתיים מהבכרות. עם השלמת שיקום מתקני הבכרה השלישית יפעל התאגיד לשטיפה ולחיטוי של הבכרה.

עוד העלתה הבדיקה כי ספקי מים הפועלים בתחומם של ועדים מקומיים ושל מועצות אזוריות אינם מחטאים ואינם שוטפים את הבכרות שבבעלותם. כך למשל שתי בכרות השייכות לספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי מכמורת, השייך למועצה האזורית עמק חפר, לא נשטפו ולא חוטאו יותר משנתיים. בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסר ספק המים כי ישטוף ויחטא את הבכרות כנדרש "במהלך חודש 11.08 בזמן שצריכת המים קטנה יותר".

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית עמק חפר ולוועד המקומי מכמורת כי נוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד עליהם לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שספק המים, המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי, ישטוף ויחטא את הבכרות שבבעלותו בתדירות הנדרשת בתקנות; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים לתושביהם.

מיגון מתקני מים

ההנחיות למיגון מתקני מים הנוגעות להגנה על בכרות עוסקות, בין היתר, בגידור הבכרות; בנעילת שערים ופתחי אדם; ובהתקנת מערכות אוזקה והתראה למרחק לשם מעקב אחר כניסת אנשים לחצר הבכרה. האחריות לקיום הנחיות אלה חלה על ספקי המים המחזיקים בבכרות.

הבדיקה העלתה כי רשויות מקומיות אינן ממלאות אחר ההנחיות למיגון מתקני מים בכל הנוגע לבכרות המוחזקות על ידן, וכי בתחום מועצות אזוריות יש ספקי מים שאינם ממלאים אחר ההנחיות האמורות בכל הנוגע לבכרות שבבעלותם, והמועצות האזוריות והוועדים המקומיים שבתחומן אינם מביאים לידי כך שספקי המים בתחומם ימגנו את הבכרות שלהם. להלן דוגמאות:

ה מ ו ע צ ה מ ק ו מ י ת י ר כ א : במיגון הבכרה של המועצה המקומית ירכא מצא משרד הבריאות באוקטובר 2007 ליקויים: הגדר המקיפה את הבכרה אינה תקנית, שער הכניסה נמצא פתוח, אין מחסום למניעת טיפוס לגג הבכרה, ועוד. נמצא כי במועד סיום הביקורת, מאי 2008, טרם תוקנו הליקויים.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה המקומית ירכא כי כספק מים, מחובתה למגן את הבכרה שלה על פי ההנחיות למיגון מתקני מים והוראות משרד הבריאות; זאת כדי למנוע פגיעה במי השתייה המסופקים לתושביה.

המועצה האזורית חבל מודיעין: לבכרה השייכת לספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי חרדי, השייך למועצה האזורית חבל מודיעין, אין מערכות אזהרה או התרעה לכניסת אדם, ואף יש גישה חופשית לגג הבכרה. משום כך הודיע משרד הבריאות ליישוב חרדי כבר בשנת 2003 כי חל איסור להשתמש במים המסופקים מהבכרה לצורכי שתייה ובישול.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 מסרה המועצה האזורית חבל מודיעין כי היא בוחנת כמה אפשרויות למיגון הבכרה.

בתשובתו למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 מסר ספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי חרדי כי נוכח ממצאי הביקורת ולאור חשיבות הנושא הוא החל לפעול באופן מדי עם גורמים הנוגעים לעניין, בין היתר עם המועצה האזורית חבל מודיעין, לכך "שכל הסוגיות הבטיחותיות הקשורות לבריכת המים יטופלו מייד", וכי הטיפול אמור להסתיים בהקדם.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית חבל מודיעין ולוועד המקומי חרדי כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד היה עליהם להביא לידי כך שספק המים ימגן את הבכרה שלו על פי ההנחיות למיגון מתקני מים והוראות משרד הבריאות כבר בשנת 2003; זאת כדי למנוע פגיעה במי השתייה המסופקים לתושבים.

משרד מבקר המדינה העיר למשרד הבריאות כי לנוכח הממצאים שהועלו בעניין מערכות בכרה עליו לאכוף את פקודת בריאות העם על מפרי החוק באמצעים הנתונים בידיו - לרבות נקיטת פעולות לצורך העמדתם לדין - כדי למנוע אספקת מי שתייה מבכרות שאינן מתוחזקות, אינן נשטפות ואינן ממוגנות על פי התקנות וההנחיות.

משרד הבריאות ציין בתשובתו כי מוסכם עליו שיש צורך באכיפה מוגברת, ולשם כך הוא זקוק לתוספת כוח אדם ולתקציבים ייעודיים.

הבטחת איכות מי השתייה בחיבורי צרכן

רשת המים הפרטית של הצרכן היא המשך ישיר של רשת ההובלה והחלוקה המובילה את מי השתייה ממקורות המים ומחלקת אותם לצרכנים (להלן - רשת מי השתייה הציבורית או הרשת הציבורית), והיא מחוברת אליה בנקודה שבה מותקן מד המים. יש צרכני מים, למשל עסקים ומפעלים תעשייתיים וחקלאיים, המחברים לעתים את רשת מי השתייה הפרטית שלהם לרשתות מים שאינם לשתייה. בשל חיבור שכזה עלולים חומרים מסוכנים לחדור לרשת מי השתייה הציבורית, לפגוע באיכות המים ולסכן את צרכני המים. ספק המים אינו אחראי לרשת המים הפרטית של הצרכן, אך הוא אחראי לכך שהרשתות הפרטיות לא יזהמו את רשת מי השתייה

הציבורית. כדי למנוע ממצב שכזה להתרחש יש, בין השאר, להתקין מנגנוני הגנה למניעת זרימה חוזרת של מים⁴⁹ ולבצע שטיפה וחיטוי של מערכות מי שתייה במבנים חדשים.

מניעת זרימה חוזרת במערכות מי שתייה

אחד העקרונות התברואיים של אספקת מים לצריכה ביתית בצינורות שיש בהם לחץ מים הוא שהלחץ בצינור מונע כניסה של מזהמים מהחוץ. כשהחומר המזהם הוא נוזל, הוא עלול לחדור למערכת מי השתייה אם הלחץ המופעל על המזהם פועל בכיוון מערכת מי השתייה (להלן - זרימה חוזרת). זרימה חוזרת נגרמת בעת שמופעל לחץ לכיוון מערכת מי השתייה במקום שיש בו חיבור כלאיים⁵⁰ המקשר בין מקור הזיהום למערכת אספקת מי השתייה. עם מקורות הזיהום נמנים המגזר החקלאי, העושה שימוש בחומרי חיטוי, הדברה ודישון; מפעלים ועסקים המוסיפים למים חומרים כימיים כחלק מתהליך הייצור; מערכות כיבוי אש שהמים בהן עומדים; ומקוואות.

תקנות בריאות העם (התקנת מכשיר מונע זרימת מים חוזרת), התשנ"ב-1992 (להלן - תקנות להתקנת מז"ח⁵¹) קובעות כי על ספק המים חל איסור לספק מים לעסק מן העסקים המפורטים בתוספת לתקנות; או למעבדה; או למשק חקלאי שההשקיה בו נעשית במערכת שבה מתקן המיועד להחדרת חומרים לתוך מערכת המים או שנעשה בו דילול במים של חומרי הדברה; או ללול; או לרפת (כל אחד מן העסקים שצוינו לעיל ייקרא להלן - עסק), אלא אם בעל העסק התקין (באמצעות מתקין מוסמך) מז"ח בראש מערכת המים של העסק או בנקודה אחרת שאישר המנהל⁵². עוד קובעות התקנות, בין היתר, כי על בעל העסק להחזיק את המז"ח במצב תקין בכל עת ולדאוג לבדיקתו בידי מתקין מוסמך פעם בשנה לפחות; על המתקין חלה חובה לדווח לממשרד הבריאות ולספק המים על המז"חים שהתקין ובדק; בידי משרד הבריאות הסמכות לפטור בעל עסק מחובת התקנת מז"ח אם שוכנע כי לא נשקפת סכנה לרשת מי השתייה הציבורית מזרימה חוזרת של המים מהעסק, או אם נעשה בעסק שימוש במכשיר הגנה אחר המתאים לנסיבות העניין. עוד נקבע בתקנות כי במקרים בהם לא התקין בעל העסק מז"ח, רשאי ספק המים להתקין בעצמו או על ידי אחר מטעמו מכשיר כזה ולחייב את בעל העסק בעלות ההתקנה. חל איפוא איסור על ספק המים לספק מים לעסק שאינו מקיים חובת התקנת מז"ח.

בדיקת יישום התקנות וההוראות הנוגעות להתקנת מז"ח במגזר החקלאי, בתעשייה ובעסקים טעוני רישוי כמשמעותם בצו רישוי עסקים העלתה את הממצאים הבאים:

המגזר החקלאי

הצורך בשימוש במז"ח במגזר החקלאי נובע, בין השאר, מכך שמגזר זה משתמש במי קולחים⁵³ להשקיה, וכן הוא משתמש בחומרי חיטוי, הדברה ודישון, שאותם הוא מחדיר למערכת המים.

49	ראה הערה 14.
50	חיבור בין רשת מי שתייה (מערכת ציבורית או מערכת מי שתייה של צרכנים) לרשת מים שאינם ראויים לשתייה (כולל מערכות מים שאפשר להחדיר באמצעותם במקום כלשהו חומרי דישון או חומרי חיטוי, נוזלים תעשייתיים, גזים או חומרים אחרים שאינם מותרים במי שתייה).
51	מכשיר המונע זרימה חוזרת למערכת מי שתייה מדרגם שאישר משרד הבריאות לאחר התייעצות עם מנהל רשות המים.
52	המנהל הכללי של משרד הבריאות או מי שהוא הסמיכו לעניין תקנות אלה.
53	ראו הערה 13.

בהיעדר מערכות מים נפרדות לשימושים חקלאיים ולשימושים ביתיים וכדי להגן על מי השתייה המסופקים לתושבים נדרשים בעלי עסקים כאמור להתקין מז"ח בתחום היישובים החקלאיים.

בתקנות בריאות העם (מיתקן דישון במערכת מים), התשמ"ז-1987 נקבע כי "לא יתקין אדם מיתקן דישון במערכת מים, לא יחברו, לא יפעילו ולא יחזיק מיתקן דישון כשהוא מחובר למערכת מים אלא אם כן התקין מכשיר מונע זרימה חוזרת של מים בראש מערכת המים" על פי התקנות להתקנת מז"ח.

1. הבדיקה העלתה כי ביישובים רבים מחוברים משקים חקלאיים, לולים, רפתות ומתקני דישון למערכות מי השתייה הציבוריות, וזאת ללא התקנת מז"ח כנדרש בתקנות, ובניגוד לדרישת משרד הבריאות. כך לדוגמה בתחום הוועד המקומי נטועה, השייך למועצה האזורית מעלה יוסף, לא הותקנו מז"חים על גבי הצינורות המספקים מים ללולים, לרפתות ולדיר הצאן; בתחום הוועד המקומי גני יוחנן, השייך למועצה האזורית גזר, נמצאו בחלקות חקלאיות דודי דישון ומכלי דישון ליד ראשי מערכת מים שלא היו מוגנים במז"ח; ובתחום הוועד המקומי דפנה, השייך למועצה אזורית הגליל העליון, יש נקודות השקיה שבהן מתבצע דישון ללא התקנת מז"ח.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית מעלה יוסף, לוועד המקומי נטועה, למועצה האזורית גזר, לוועד המקומי גני יוחנן, למועצה האזורית הגליל העליון ולוועד המקומי דפנה כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד, עליהם להביא לידי כך שכל בעלי העסקים הפועלים בתחומם ושנדרשת בהם התקנת מז"ח, יתקינו מז"ח כמתחייב על פי התקנות. הדבר נדרש כדי למנוע פגיעה אפשרית באיכות מי השתייה המסופקים לתושביהם. אם פעולות האכיפה כנגד חלק מבעלי העסקים אינן גורמות לאותם בעלי העסקים להתקין מז"ח, מן הראוי לפנות לספק המים שרשאי על פי התקנות להתקין את המז"ח בראש מערכת המים של עסק שבעלי אינו מתקין מז"ח ולגבות מבעל העסק את עלות המז"ח ואת הוצאות התקנתו.

בתשובתה של המועצה האזורית גזר למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 נמסר כי היא העבירה את הערת הביקורת לספק המים והיא תעקוב אחר טיפולו בנושא.

הוועד המקומי גני יוחנן מסר בתשובתו מיולי 2008 כי יידע את כל החקלאים ביישוב כי על פי דרישות משרד הבריאות חלה עליהם החובה להתקין מז"ח וכי הוועד יקיים פיקוח הדוק על התקנת מז"חים בכל החלקות המעובדות.

בתשובת המועצה האזורית הגליל העליון מאוגוסט 2008 נמסר כי קיבוץ דפנה התקין מז"חים ב"חלק ניכר" מהחלקות, וכן הוא הגיש למשרד הבריאות בקשה לפטור אותו מהתקנת "מז"חים מסוימים". עוד הוסיפה המועצה האזורית וציינה כי "מכיוון שהנושא מטופל ישירות ע"י הגוף הרשמי המוסמך לכך, קרי, משרד הבריאות, הרי לעת שזה יתבקש תידרש המועצה לעניין".

ספק המים המספק מי שתייה בתחום הוועד המקומי נטועה מסר בתשובתו מיולי 2008 כי הוא פועל לכך שבתוך חודשיים יותקנו מז"חים בכל המקומות שהתקנתם נדרשת.

2. הבדיקה העלתה כי בשל היעדר מז"ח בראש מערכת מים של משקים חקלאיים חדרו חומרים רעילים לרשת מי השתייה של יישובים חקלאיים וסיכנו את בריאות צרכני המים. כך לדוגמה ביוני 2007 חדר חומר הדברה לרשת מי השתייה בתחום הוועד המקומי חרות, השייך למועצה האזורית לב השרון, ובאוגוסט 2007 חדר חומר לחיטוי קרקע למערכת מי השתייה בתחום הוועד המקומי תקומה, השייך למועצה האזורית שדות נגב.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה האזורית לב השרון, לוועד המקומי חרות, למועצה האזורית שדות נגב ולוועד המקומי תקומה כי לו היו ממלאים אחר הוראות התקנות ואחר דרישות משרד הבריאות הייתה יכולה להימנע חדירת חומרי הדברה והחיטוי לרשת מי השתייה, וסיכון בריאות התושבים היה נמנע גם הוא.

משרד מבקר המדינה הוסיף והעיר כי לנוכח חובתם למנוע זיהום של מים שמסופקים לציבור או ליחיד עליהם לנקוט צעדים שיביאו לידי כך שכל בעלי העסקים הפועלים בתחומם ושנדרשת בהם התקנת מז"ח, יתקינו מז"ח כמתחייב על פי התקנות. הדבר נדרש כדי למנוע פגיעה אפשרית באיכות מי השתייה המסופקים לתושביהם. אם פעולות האכיפה כנגד חלק מבעלי העסקים אינן גורמות לאותם בעלי העסקים להתקין מז"ח, מן הראוי לפנות לספק המים שרשאי על פי התקנות להתקין את המז"ח בראש מערכת המים של עסק שבעליו אינו מתקין מז"ח ורשאי לגבות מבעל העסק את עלות המז"ח ואת הוצאות התקנתו.

בתשובת המועצה האזורית לב השרון ממאי 2008 נמסר כי היא פועלת להשלמת התקנת מז"חים בכל העסקים שבתחומה; כי בכל המשקים החקלאיים במושב חרות הותקנו מז"חים בתיאום עם משרד הבריאות; וכי המושב פועל להפרדת רשתות המים.

הוועד המקומי חרות מסר בתשובתו מיולי 2008 כי לאחר האירוע "הותקנו מיידית מז"חים בכל המשקים החקלאיים בתאום עם משרד הבריאות" וכי "הושלמה תוכנית להפרדה מוחלטת של מערכת אספקת המים החקלאית מהמערכת הביתית".

בתשובתה של המועצה האזורית שדות נגב למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 נמסר כי היא פנתה בכתב לכל יישובי המועצה והדגישה את "הסכנה הטמונה בהזרמת חומרים זרים במערכות המים של הישוב" ואת הצורך בהתקנת מז"ח בראש מערכת המים בכל משק.

ספק המים בתחום הוועד המקומי תקומה מסר בתשובתו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 כי חומר החיטוי חדר למערכת מי השתייה מכיוון שאחד החקלאים "פירק את המז"ח אשר מותקן בחלקתו ללא ידיעתנו". עוד מסר ספק המים כי הוא פעל להתקנת מז"חים בכל "חלקות החברים" ואף מינה מתקין מוסמך להתקנת מז"חים ולבדיקת תקינותם בתדירות חודשית.

משרד מבקר המדינה סבור כי לנוכח המקרים דלעיל וכדי למנוע חדירת מזהמים לרשת מי השתייה הציבורית ופגיעה באיכות מי השתייה, מן הראוי שמשרד הבריאות ישקול לקבוע כי ביצוע פעולות חיטוי או הדברה, שבמהלכן מחדירים למערכת המים חומרים רעילים, יתאפשר רק במצב של ניתוק פיזי בין מערכת מי השתייה ובין מערכת המים שדרכה מבוצעת פעולת החיטוי או ההדברה.

משרד הבריאות מסר בתשובתו כי הערת המבקר תובא בחשבון כאשר הוא יעסוק בתיקון התקנות להתקנת מז"ח על פי תכנית העבודה שלו.

המגזר התעשייתי-עסקי

חוק רישוי עסקים קובע כי הרשות להעניק רישוי לעסק טעון רישוי בתחום הרשות המקומית נתונה לראש הרשות או למי שהוא הסמיכו לכך, וכי רשות הרישוי רשאית לבטל רישיון עסק מיוזמתה או מיוזמת נותן האישור. בעניין איכות המים נותן האישור הוא משרד הבריאות. כאמור, התקנות להתקנת מז"ח קובעות כי על ספק המים חל איסור לספק מים לעסק מן העסקים המפורטים בתוספת לתקנות אם בעל העסק לא התקין מז"ח בראש מערכת המים של העסק. עוד נקבע בתקנות להתקנת מז"ח כי "בעת הגשת בקשה לרישיון עסק או חידושו, לפי העניין, יגיש בעל עסק אישור מאת מתקין מוסמך בדבר קיום מז"ח בעסק ובדיקתו בהתאם לתקנות אלה". נוכח האמור לעיל, למחלקות רישוי עסקים ברשויות המקומיות יש תפקיד מרכזי בפיקוח על התקנת מז"ח במגזר התעשייתי-עסקי ובאכיפתה.

1. הבדיקה העלתה כי רשויות מקומיות רבות אינן פועלות כמתחייב בתקנות ואינן אוכפות התקנת מז"חים במגזר התעשייתי-עסקי. להלן דוגמאות:

עיריית חיפה: בתחום השיפוט של עיריית חיפה פועלים כ-3,500 עסקים טעוני רישוי החייבים על פי התקנות להתקין מז"ח. נמצא כי לעיריית חיפה אין נתונים באשר למספר העסקים מקרב העסקים הללו שהותקן בהם מז"ח כנדרש או שקיבלו ממשרד הבריאות פטור מהתקנתו. חוסר במידע כאמור מונע ממנה למלא כראוי את תפקידיה כספק מים וכרשות רישוי לעניין התקנת מז"ח.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית חיפה כי מן הראוי שתכין בסיס נתונים על אודות עסקים החייבים להתקין מז"ח בתחום שיפוטו ותעדכן באופן שוטף. בסיס הנתונים המעודכן יאפשר לה למלא את חובותיה כספק מים וכרשות רישוי ולאכוף התקנת מז"ח בכל העסקים החייבים להתקינו הפועלים בתחום שיפוטו. כל זאת כדי למנוע פגיעה אפשרית באיכות מי השתייה המסופקים לתושביה.

בתשובתה של עיריית חיפה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 (להלן - תשובת עיריית חיפה) נמסר כי באפריל 2008 החל אגף המים שלה להכין בסיס נתונים מעודכן על אודות עסקים המחויבים בהתקנת מז"ח באמצעות רשימות מרוכזות שנמסרו לו מהמחלקה לרישוי עסקים, וכי האגף פנה לכל בעלי העסקים הפרטיים בדרישה להעביר אליו אישורים ואסמכתאות על התקנת מז"ח.

עיריית חולון: בישיבה שהתקיימה במרס 2004, שהשתתפו בה נציגי משרד הבריאות ונציגי עיריית חולון, נקבע כי מחלקת רישוי עסקים תתנה מתן רישיון לעסק החייב להתקין מז"ח בהתקנתו של המכשיר. הועלה כי במרס 2008 פעלו בתחום העירייה כ-650 עסקים טעוני רישוי החייבים להתקין מז"ח וכי רק בכ-30 מהם (כ-5%) הותקנו מכשירים כאלה. מהאמור לעיל עולה כי אף על פי שעברו כארבע שנים מאז דרש משרד הבריאות לטפל בנושא המז"ח, העירייה לא אכפה התקנת מכשירים כאלה כמתחייב מהוראות התקנות להתקנת מז"ח ומחוק רישוי עסקים ואף לא פעלה על פי דרישות משרד הבריאות.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית חולון כי בשנים 2004-2007 היא לא פעלה לאכוף על בעלי עסקים התקנת מז"ח, וזאת בניגוד להוראות התקנות להתקנת מז"ח ולסיכום שנקבע עם משרד הבריאות, ובכך סיכנה את בריאות תושביה.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 ציינה עיריית חולון כי הטיפול בהתקנת מז"חים בתחום שיפוטה נעשה "באמצעות מתן דרישות לבעלי העסקים המחויבים בכך עפ"י חוק, במסגרת כלל התנאים שעליהם לעמוד בהם לקבלת רישיון עסק". עוד ציינה העירייה כי בפברואר 2008 הואץ הטיפול בהתקנת מז"חים וכי יוצאו "הוראות לניתוק המים לעסקים שאינם ממלאים את חובתם".

עיריית תל אביב-יפו: ביולי 2006 הנחה משרד הבריאות את עיריית תל אביב-יפו כי באשר לעסקים הפועלים בתחום שיפוטה וחייבים להתקין מז"ח היא תקבע סדר עדיפות להתקנת המכשירים על פי מהות העסקים ועל פי סכנת זיהום מערכת אספקת המים העירונית הטמונה בהם. עוד הנחה משרד הבריאות את העירייה כי ב"עסקים בסיכון גבוה"⁵⁴, שרישיון העסק שלהם אושר בתנאי שיתקינו מז"ח, תתבצע ביקורת של נציג העירייה לאכיפת התקנתו של המז"ח בתוך חודש ימים מיום מתן ההנחיה. עוד הנחה משרד הבריאות את העירייה כי עסקים שלא התקינו מז"ח, רישיונם יבוטל. בסוף שנת 2007 נמצא כי כ-60 מכ-130 עסקים שהוגדרו כ"עסקים בסיכון גבוה" לא התקינו מז"חים, והעירייה לא אכפה את התקנתם באמצעים המוקנים לה בחוק, לרבות ביטול רישיון העסק של אותם העסקים.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית תל אביב-יפו על שלא פעלה לאכוף על בעלי העסקים החייבים להתקין מז"ח, ובפרט על בעלי עסקים "בסיכון גבוה" כאמור, את התקנת המכשיר, וזאת בניגוד להוראות התקנות להתקנת מז"ח ובניגוד להנחיות משרד הבריאות.

בתשובתה מסרה עיריית תל אביב-יפו כי היא פועלת לאכיפת התקנות להתקנת מז"ח, וכי כל העסקים שהוגדרו כ"עסקים בסיכון גבוה" מופנים על ידי אגף רישוי העסקים שלה לבדיקה הנדסית של תאגיד המים העירוני⁵⁵, המוסר למשרד הבריאות חוות דעת מקצועית. עוד מסרה העירייה כי פעולות האכיפה להתקנת מז"ח כוללות קבלת אישור בדבר התקנת מז"ח בעסק, וזאת בעת "הקמת עסק או בעת חידוש רישיון העסק".

2. הבדיקה העלתה כי בשל היעדר מז"ח בראש מערכת מים של מפעלי תעשייה חדרו לרשת מי השתייה הציבורית חומרים רעילים ומים מזוהמים וסיכנו את בריאות צרכני המים. כך לדוגמה בפברואר 2007 חדר נוזל ניקוי מנועים למערכת מי השתייה באזור התעשייה עמק שרה שבתחום שיפוטה של עיריית באר שבע; ובנובמבר 2007 חדרו מים מזוהמים למערכת מי השתייה של אזור התעשייה ברקן שבתחום שיפוטה של המועצה האזורית שומרון.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית באר שבע ולמועצה האזורית שומרון כי בשל אי-עמידה בהוראות התקנות להתקנת מז"ח חדרו חומרים רעילים ומים מזוהמים ממפעלי תעשייה לרשתות מי השתייה הציבוריות וסיכנו את בריאות צרכני המים.

עוד העיר להן משרד מבקר המדינה כי מחובתן כרשויות רישוי, כהגדרתן בחוק רישוי עסקים, לאכוף התקנת מז"ח על כל העסקים הפועלים בתחום שיפוטן וחייבים בהתקנתו. כל זאת כדי למנוע פגיעה אפשרית באיכות מי השתייה המסופקים לתושביהן.

54 תחנות דלק, מפעלים לציפוי מתכות, מכוני שטיפת מכוניות ומפעלים לייצור תרופות.
55 תאגיד מי אביב בע"מ - תאגיד המים, הביוב והתיעול של עיריית תל אביב-יפו, שהוקם בינואר 2008.

בתשובתה של עיריית באר שבע למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 (להלן - תשובת עיריית באר שבע) נמסר כי לאחר שחדר החומר הרעיל לרשת מי השתייה באזור התעשייה עמק שרה נעשה סקר בעסקים שבתחום שיפוט. מהסקר עלה כי רוב העסקים שנדרשו להתקין מז"ח לא התקינו אותו. מכיוון שכך הוסדרו נוהלי עבודה בין המחלקה לרשויות העסקים ובין תאגיד המים והביוב העירוני⁵⁶, הוחלט להקים מחלקה שתאכוף התקנת מז"ח, ונשלחו הודעות לעסקים שבהם נדרש להתקין מכשירים כאלה.

בתשובתה למשרד מבקר המדינה מאוגוסט 2008 מסרה המועצה האזורית שומרון כי "נושא המז"חים ברחבי המועצה מצוי באופן תדיר על סדר יומה של המועצה הן בנושא האכיפה והן בנושא המעקב", וכי לעניין אכיפת התקנת מז"ח היא משתמשת בסמכויותיה. לעניין מקרה הזיהום הוסיפה המועצה כי המפעל המזהם היה באותה עת בהליכי רישוי ולא הותקן בו מכשיר מז"ח.

3. הבדיקה העלתה כי ממועד פרסום התקנות להתקנת מז"ח (משנת 1992) לא אכפו רשויות רישוי את התקנתן על עסקים טעוני רישוי שקיבלו רישיון עסק לצמיתות בטרם פרסומן.

בתשובתה מסרה עיריית באר שבע כי על פי סיכום בינה ובין תאגיד המים והביוב שלה יטפל התאגיד בעסקים שקיבלו "רישיונות לצמיתות", מאחר שאלה "אינם מטופלים על ידי האגף לרישוי עסקים".

בתשובתה מסרה עיריית חיפה כי בעבר לא נעשה מעקב על עסקים אשר רישיונותיהם "אושרו לצמיתות" וניתנו לפני שנת 2000, וכן כי באפריל 2008 החל אגף המים העירוני לטפל בנושא באמצעות "רשימות מרוכזות שנמסרו מהמח' לרישוי עסקים".

משרד מבקר המדינה מעיר, כי מן הראוי שמשרד הבריאות והרשויות המקומיות יבחנו את האפשרות לחייב בהתקנת מז"ח גם בעלי עסקים שקיבלו רישיון עסק לצמיתות בטרם פורסמו התקנות (בשנת 1992).

מערכות כיבוי אש

מערכות כיבוי אש (להלן - מערכות כיבוי או המערכות) ניוזנות בדרך כלל מרשת מי השתייה ומגובות לעתים בחיבור למערכות מים אחרות כגון מי ברכות שחייה, מי ים ומערכות מים תעשייתיות (מי קירור ומי תהליך ייצור). לעתים משתמשים במערכות הכיבוי בחומרים כגון תרכיזי קצף וחומרים מונעי שיתוך (קורוזיה). יצוין כי במערכות אלה אין סחרור מים, והן מלאות במים עומדים. ירידה בלחץ המים ברשת מי השתייה הציבורית עלולה לגרום לזרימה חוזרת של מים ממערכות הכיבוי אל מערכת מי השתייה.

בהוראות למתקני תברואה (הל"ת), התש"ל-1970 (להלן - הל"ת)⁵⁷ נקבע כי מערכות מי שתייה ומערכות מים שאינם מי שתייה יהיו נפרדות, ולא יהיה חיבור ביניהן למעט ההזנה, וכי אם מערכת מים שאינם מי שתייה מוזנת ממערכת מי שתייה, יינקטו אמצעים למניעת זרימה חוזרת. עוד נקבע כי "מערכות כיבוי אש באמצעות מתזים ומערכות כיבוי אש המכילות מים להידרנטים או גלגלונים בלבד" הן מערכות מים שאינם מי שתייה.

56 תאגיד מי שבע - תאגיד מים וביוב בע"מ שהוקם ביולי 2007.

57 ההוראות למתקני תברואה (הל"ת), התש"ל-1970, שנקבעו על ידי שר הפנים לאחר התייעצות עם המועצה הארצית לתכנון ולבנייה.

פעולות הרשויות המקומיות להבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן

במרס 2002 פרסם משרד הבריאות הנחיות העוסקות בין היתר במניעת זרימה חוזרת במערכות כיבוי (להלן - הנחיות). ההנחיות דורשות, בין היתר, להתקין מז"ח בנקודת ההזנה של מערכת הכיבוי.

הבדיקה העלתה כי בכמה עסקים הפועלים באזור התעשייה שבמפרץ חיפה, הנמצא בתחום שיפוטה של עיריית חיפה, מותקנות מערכות כיבוי ללא מז"ח, בניגוד לנדרש בהנחיות. כך גם בכמה עסקים הפועלים באזור התעשייה עמק חפר, הנמצא בתחום שיפוטה של המועצה האזורית עמק חפר.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריית חיפה ולמועצה האזורית עמק חפר כי על פי הל"ת ועל פי הנחיות משרד הבריאות חובתן הייתה לפעול להתקנת מז"חים בראש מערכות הכיבוי של מפעלים ועסקים הפועלים בתחום שיפוטן. זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים באזורי התעשייה.

בתשובתה מסרה עיריית חיפה כי במבנים חדשים, "לרבות מפעלים, עסקים ומוסדות", שבהם מוקמות מערכות כיבוי, אגף המים העירוני דורש להתקין מז"ח על פי הל"ת ועל פי הנחיות משרד הבריאות.

בתשובתה מסרה המועצה האזורית עמק חפר כי ברוב המפעלים באזור התעשייה הותקנו מז"חים וכי במפעלים שבהם נדרשת התקנת מז"ח בראש מערכת הכיבוי נבדקת הימצאותם של המכשירים.

מקוואות

בתקנות להתקנת מז"ח נקבע כי יש להתקין מז"ח בנקודת חיבור של המקווה לרשת המים הציבורית. תקנות רישוי עסקים (תנאי תברואה נאותים למקוואות טהרה), התשנ"ט-1999 (להלן - תקנות רישוי מקוואות) קובעות בסעיף 34(ב) כי סילוק שפכים ייעשה, בין היתר, באופן שימנע זרימה חוזרת ממערכת הביוב למקווה או מהמקווה לרשת המים הציבורית. בנובמבר 2000 פרסם משרד הבריאות הנחיות למניעת זרימה חוזרת במקוואות ולפיהן נדרש להתקין מז"ח בבורות הטבילה שבמקוואות.

הבדיקה העלתה כי רשויות מקומיות אינן אוכפות את ביצוע תקנות רישוי המקוואות ואת ההנחיות למקוואות שפרסם משרד הבריאות באשר להתקנת מז"ח. כך למשל בתחום שיפוטה של עיריית תל אביב-יפו מפעילה המועצה הדתית תל אביב-יפו 18 אתרי מקוואות⁵⁸, וב-16 מהם לא הותקן מז"ח; ועיריית בני ברק מפעילה עשרה אתרי מקוואות בלא שהותקן בהם מכשיר מז"ח.

משרד מבקר המדינה העיר למועצה הדתית תל אביב-יפו כי כבעל עסק היה עליה להתקין מז"חים בנקודות החיבור של אתרי המקוואות לרשת המים הציבורית, כנדרש בתקנות רישוי מקוואות ובהנחיות למקוואות שפרסם משרד הבריאות. הפעלת המקוואות ללא מז"ח כאמור אינה עולה בקנה אחד עם הנדרש בתקנות ובהנחיות, והיא עלולה לסכן את בריאות הציבור.

58 באתר מקווה יש בור טבילה אחד או יותר.

בתשובתה של המועצה הדתית תל אביב-יפו למשרד מבקר המדינה מיולי 2008 צוין כי לאחרונה הותקנו מז"חים ב-13 אתרי מקוואות, וביתר אתרי המקוואות (5) לא הותקנו מז"חים בשל בעיות לחץ מים. עוד צוין כי פתרון טכנולוגי שהוצע באשר ליתר המקוואות טרם זכה לתגובת משרד הבריאות.

משרד הבריאות מסר למשרד מבקר המדינה בעניין זה בספטמבר 2008 כי המועצה הדתית תל אביב-יפו מציעה כפתרון חלופי להתקנת מז"ח התקנת מסנן שתפקידו לסנן את המים ולהוריד את רמת העכירות, "אך אינו מהווה כלל פתרון לזרימה חוזרת". עוד נמסר כי בתקנות רישוי מקוואות הדרישה היא למז"ח ולא למסנן.

משרד מבקר המדינה מעיר למועצה הדתית תל אביב-יפו כי עליה לבחון עם הגורמים המקצועיים פתרון שיאפשר להתקין מז"ח גם בשאר אתרי המקוואות.

בתשובת עיריית תל אביב-יפו נמסר כי המקוואות הפועלים בתחומה "מצויים בפיקוחו הישיר של משרד הבריאות". בתשובת עיריית בני ברק נמסר כי היא "תפעל בהקדם להתקנת מז"חים בנקודות החיבור של 10 אתרי המקוואות העירוניות לרשת המים הציבורית כנדרש".

משרד מבקר המדינה מעיר לעיריות תל אביב-יפו ובני ברק כי מהיותן ספקי מים ורשויות רישוי מחובתן לאכוף התקנת מז"ח בכל אתרי המקוואות הפועלים בתחום שיפוטן. עוד מעיר משרד מבקר המדינה לעיריות כי הן חיברו את אתרי המקוואות לרשת המים הציבורית בלא שהותקן בהם מז"ח. בכך הן פעלו בניגוד לתקנות להתקנת מז"ח, לתקנות רישוי מקוואות ולהנחיות למקוואות שפרסם משרד הבריאות - וסיכנו את בריאות הציבור.

בדיקת שנתיות לתקינות מז"ח

כאמור, בתקנות להתקנת מז"ח נקבע כי ספק מים לא יספק מים לעסק אלא אם העסק מקיים, בין היתר, את הוראות התקנות שנקבעו בעניין חובתו של בעל העסק לדאוג לבדיקת המז"ח בידי מתקין מוסמך לפחות פעם בשנה. עוד נקבע בתקנות כדלקמן:

"6. (ה) ראה ספק מים שמז"ח לא נבדק בהתאם לתקנות אלה, רשאי הוא לערוך את הבדיקה בעצמו או בידי אחר מטעמו בכפוף להוראות תקנה 6(א) ולגבות את הוצאות הבדיקה מבעל העסק".

עוד נקבע בתקנות כי מתקין מוסמך ידווח למנהל ולספק המים על המז"חים שהתקין ובדק; הדיווח ייעשה לאחר כל התקנה או בדיקה, או באחד בינואר ובאחד ביולי של כל שנה, לעניין ששת החודשים שקדמו ליום הגשת הדיווח.

1. הבדיקה העלתה כי בעיריות תל אביב-יפו, חיפה ובני ברק, המשמשות גם ספקי מים, אין נתונים בדבר ביצוע בדיקות תקינות שנתיות למז"חים המותקנים בתחומן, וממילא אין הן מקיימות מעקב כדי להבטיח את ביצוע הבדיקות בתדירות הדרושה.

משרד מבקר המדינה העיר לעיריות תל אביב-יפו, חיפה ובני ברק כי היה עליהן לדאוג לכך שיהיו בידיהן נתונים מעודכנים על בדיקת תקינות המז"חיים שבתחומן, וכי מהיותן ספקי מים מחובתן להביא לידי כך שהמז"חיים שהותקנו בתחומן ייבדקו על ידי מתקין מוסמך לפחות פעם בשנה, כנדרש בתקנות להתקנת מז"ח, באחת משתי החלופות הקבועות בתקנות: או שבדיקת התקינות תבצע על ידי בעל העסק, או שהיא תבצע על ידי העיריות בעצמן, מהיותן ספקי מים, והן יחייבו בעל העסק בעלויות הבדיקה. הדבר נדרש מהן כדי למנוע פגיעה באיכות מי השתייה המסופקים לתושביהן.

בתשובת עיריית חיפה נמסר כי העירייה ביקשה מכל בעלי העסקים להעביר אליה אישורים ואסמכתאות על בדיקת תקינות המז"חיים המותקנים בעסקיהם, כנדרש בחוק. עוד מסרה העירייה כי אגף המים שלה נמצא "בשלבי התארגנות... לצורך הקמת בסיס נתונים תואם".

בתשובת עיריית תל אביב-יפו נמסר כי היא פועלת לקבל אישור בדבר בדיקה שנתית של מז"ח בעת "חידוש רישון העסק". עוד מסרה העירייה כי היא מקבלת את ההערה בדבר "הצורך בהימצאות נתונים מעודכנים על בדיקת תקינות המז"ח" וכי יינתן לכך מענה עם פיתוח מערכת מידע ממוחשבת לתאגיד המים שלה.

בתשובת עיריית בני ברק נמסר כי תאגיד המים שהיא מקימה יקים מערך בקרה וטיפול בנושא בדיקות שנתיות לתקינות מז"חיים.

2. נמצא כי בתקנות להתקנת מז"ח נקבע שמתקין מוסמך ידווח על התקנת מז"ח ועל בדיקת תקינותו למשרד הבריאות ולספק המים בלבד. מכאן שאין עליו חובה לדווח לרשות הרישוי, ולפיכך אין לרשות הרישוי כל מידע על התקנת מז"חיים ובדיקתם. מידע זה דרוש לה לצורך מילוי תפקידה כאחראית למתן רישון עסק לעסקים.

לדעת משרד מבקר המדינה, מן הראוי שמשרד הבריאות ישקול לפעול לתיקון התקנות להתקנת מז"ח כך שתחול חובה על מתקין מוסמך לדווח על התקנתו ועל בדיקת תקינותו של מז"ח גם לרשות הרישוי. כך יתאפשר לרשות הרישוי לבצע מעקב ובקרה יעילים על התקנת מז"חיים ועל תקינותם במשך כל תקופת היות רישון העסק בתוקף.

בתשובתו ציין משרד הבריאות כי הרעיון יובא בחשבון כאשר יעדכן את התקנות להתקנת מז"ח, על פי תכנית העבודה.

עוד נמצא כי אין ברשות משרד הבריאות מערכת ממוחשבת לרישום ולמעקב אחר התקנת מז"חיים ובדיקת תקינותם. זאת אף שעל פי התקנות, כאמור, מחובתו של מתקין מז"ח לדווח על פעולות אלה למשרד הבריאות. מערכת ממוחשבת תאפשר למשרד לפקח באופן יעיל על יישום התקנות שהתקין.

לדעת משרד מבקר המדינה, מן הראוי שמשרד הבריאות יכין בסיס נתונים ארצי ממוחשב באשר להתקנות מז"חיים ולבדיקת תקינותם, והדבר יאפשר לו לבצע מעקב, פיקוח ובקרה בנושא זה.

בתשובתו מסר משרד הבריאות כי במהלך בחינת תיקון התקנות להתקנת מז"ח הוא יבחן את "הנכונות והנחיצות בהמשך הדיווח למשרד הבריאות". עוד נמסר כי אם יוחלט "להמשיך בדיווח למשרד הבריאות", הוא יכניס לתכנית העבודה שלו "הקמת מערך ממוחשב".

הממצאים שהועלו בנושא מניעת זרימה חוזרת במערכות מי שתייה מעידים על אזלת יד ועל כשלים רבים של הרשויות המקומיות לנוכח חובתן החוקית למנוע זיהום מים, הן מתוקף תפקידן כרשויות רישוי והן מחובתן כספקי מים. הדברים באים לידי ביטוי, בין היתר, בחוסר מעקב, פיקוח ואכיפה ראויים על התקנת מז"חים ובאי-ביצוע בדיקות שנתיות.

שטיפה וחיטוי מערכות מי שתייה במבנים חדשים

מערכת אספקת מי השתייה במבנה חדש עלולה להזדהם, בין היתר, בשל תכנון לקוי של מערכת אספקת המים במבנה ובשל תחזוקה בלתי ראויה לאורך זמן. חלק מהזיהום חודר לצנרת ולמכלי האגירה, שהם חלק ממערכת מי השתייה, כבר בזמן התקנתם במבנה.

ההנחיות והתקנים הבאים להבטיח את איכות מי השתייה בצנרת ובמכלי האגירה שבמבנים מבוססים על הל"ת ועל תקן ישראלי 1205.1 "התקנת מתקני תברואה ובדיקתם - מערכות שרברבות: מערכת הספקת מים קרים וחמים" (להלן - תקן 1205.1 או התקן).

בהל"ת נקבע, בין היתר, כי "בכל מקרה שמערכת הספקת מים הראויים לשתייה או כל חלק הימנה, הותקנה או תוקנה, יש לשטפה באופן יסודי לפני שהוכנסה לשימוש". עוד נקבע בהל"ת כי "אחרי שטיפתה של מערכת הספקת המים יש לעשות בה חיטוי בהתאם לדרישות המהנדס"⁵⁹ לאחר שהתייעץ עם רשות הבריאות". בתקן 1205.1 נקבע, בין היתר, כי "מערכת להספקת מים הראויים לשתייה או כל חלק ממנה, יישטפו ויחוטאו לפי הוראות הל"ת" וכי "חיטוי המערכת יעשה רק לאחר שטיפתה... החיטוי יעשה על ידי בעל מקצוע שהוסמך לכך על ידי משרד הבריאות".

בתקנות התכנון והבניה (בקשה להיתר, תנאים ואגרות) התש"ל-1970 (להלן - תקנות התכנון והבניה) נקבע כי "לאחר תיקון או התקנה של מערכת מי שתייה או כל חלק ממנה, יבוצעו בה שטיפה וחיטוי כמפורט בהל"ת, לפני שיעשה בה שימוש".

הבדיקה העלתה כי חלק מהוועדות המקומיות לתכנון ובניה (להלן - ועדות מקומיות) אינן דורשות אישור על שטיפה וחיטוי של מערכת מי השתייה במבנים חדשים כתנאי למתן אישור אכלוס, וזאת בניגוד לתקנות התכנון והבניה, להל"ת ולתקן 1205.1. כך למשל נהגו הוועדה המקומית של עיריית בני ברק והוועדה המקומית (המרחבית) גליל עליון. הוועדה המקומית של עיריית חיפה נהגה כך רק באשר למבני ציבור ולמפעלים.

59 מהנדס הוועדה המקומית לתכנון ולבניה.

משרד מבקר המדינה העיר לוועדות המקומיות של עיריות חיפה ובני ברק ולוועדה המקומית (המרחבית) גליל עליון כי בטרם ייתנו אישור אכלוס עליהן לדרוש אישור על שטיפה וחיטוי של מערכת מי השתייה בכל מבנה חדש, כנדרש בתקנות התכנון והבנייה ובהל"ת, וזאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה לדיירים.

בתשובתיהן מסרו עיריות חיפה ובני ברק והוועדה המקומית (המרחבית) גליל עליון כי נוכח ממצאי הביקורת הן החלו להתנות מתן אישור אכלוס בהמצאת אישור על ביצוע שטיפה וחיטוי של מערכת מי השתייה הפרטית, וכי הדרישה תשולב בתנאי היתרי הבנייה שהן ייתנו.

לדעת משרד מבקר המדינה מן הראוי שמינהל התכנון במשרד הפנים יחדד בפני וועדות התכנון כי מתן אישור אכלוס יותנה בביצוע שטיפה וחיטוי של מערכות מי השתייה.

סיכום

הממצאים שהועלו חושפים התנהלות לקויה של רשויות מקומיות בטיפולן בהבטחת איכות מי השתייה המסופקים בתחומן, הן על ידי בהיותן ספקי מים והן על ידי ספקי מים אחרים הפועלים בתחומן; זאת למרות חובתן למנוע היווצרות זיהום במי השתייה ולמרות חובתן למנוע פגיעה בציבור הצרכנים.

על הרשויות המקומיות שהן ספקי מים להקפיד על מילוי הוראות החוק והתקנות במלואן; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה שהן מספקות לתושביהן.

על הרשויות המקומיות שאינן ספקי מים, לרבות המועצות האזוריות והוועדים המקומיים השייכים להן, להגביר את מעורבותן ולפקח על ספקי המים הפועלים בתחומן; זאת כדי להבטיח את איכות מי השתייה המסופקים לתושביהן.

הממצאים אף חושפים התנהלות לקויה של משרד הבריאות ורשות המים מול הרשויות המקומיות ומול ספקי המים הפועלים בתחומן בכל הנוגע לאכיפת פקודת בריאות העם וחוק המים.

לדעת משרד מבקר המדינה, על משרד הבריאות, רשות המים, הרשויות המקומיות וספקי המים השונים להקפיד על מילוי הוראות החוק והתקנות במלואן. יש להגביר את התיאום ואת שיתוף הפעולה בין כל הגורמים באמצעות עבודת מטה מסודרת, וזאת כדי להבטיח לצרכנים מים ראויים לשתייה. במסגרת זו על משרד הבריאות להקפיד להעביר לרשויות המקומיות שבתחומן פועלים ספקי המים העתקים מהתכתובת שהוא מנהל עמם בנושא הבטחת איכות מי השתייה.

לדעת משרד מבקר המדינה, על משרד הבריאות לשקול לקבוע בתקנות בריאות העם הוראות בנושא החלת חובת סינון מים ממקור עילי ובנושא החלת חובת דיווח על התקנת או על בדיקתו של מז"ח גם לרשות הרישוי הנוגעת לעניין.

